

**TURUN
YLIOPISTO**

Läsbarheten i Svenska Dagbladets och Hufvudstadsbladets ledare

En jämförande studie av nominalfrasattribut och fraskomplexitet

Ahti Törrönen

Avhandling pro gradu

Språkexpertprogrammet, Nordiska språk

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap

Humanistiska fakulteten

Åbo universitet

April 2025

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

Avhandling pro gradu

Språkexpertprogrammet, Nordiska språk

Ahti Törrönen

Läsbarheten i Svenska Dagbladets och Hufvudstadsbladets ledare – En jämförande studie av nominalfrasattribut och fraskomplexitet

Antal sidor: 56 s., 5 s. bilagor

Syftet med avhandlingen har varit att undersöka hur genitivattribut och som-satser påverkar läsbarheten hos *Svenska Dagbladets* och *Hufvudstadsbladets* ledare. Jag har med andra ord utforskat om det finns skillnader i antal och bruket av dessa attribut mellan en sverigesvensk och en finlandssvensk dagstidning. Vidare har jag undersökt ledartexterna med tanke på nominalfraskomplexitet och meningstygnd. Därtill har jag använt LIX-metoden för att kvantitativt undersöka läsbarheten och meningslängden.

Som material har jag använt fem ledartexter i *Svenska Dagbladet* skrivna av Peter Wennblad och Mattias Svensson och åtta ledartexter i *Hufvudstadsbladet* skrivna av Susanna Ginman och Ingemo Lindroos. Materialet är hämtat från Pressreader, och alla ledartexterna har publicerats under hösten 2024. Min analys är huvudsakligen kvalitativ genom att jag har analyserat bruket av genitivattribut och som-satser samt nominalfraskomplexitet ur ett läsbarhetsperspektiv. Därtill har jag haft ett kvantitativt inslag i och med att jag också har jämfört antalet genitivattribut och som-satser mellan *Hufvudstadsbladets* och *Svenska Dagbladets* ledare och använt LIX-metoden för att få fram räknebara siffror som beskriver läsbarheten i en text. Dessa siffror utgår från andelen långa ord, antalet pauser och den genomsnittliga meningslängden. För att utföra en LIX-analys har jag valt var tionde mening från de sverigesvenska respektive de finlandssvenska ledartexterna för att få två jämförbara material.

Analysen visar att *Svenska Dagbladets* ledartexter innehåller lite fler genitivattribut och som-satser än *Hufvudstadsbladets* ledartexter. Skillnaderna i antal är dock små. Dessa attribut har dock använts olika i de två tidningarna: i det sverigesvenska materialet är som-satserna ofta långa, och de har oftare placerats i början av en mening, något som bryter mot meningstygndregeln. Icke-restriktiva som-satser har oftast avskilts från den övriga meningen med kommatecken i båda tidningarna. Genitivattributen i materialet visar inga större skillnader, och de flesta beläggen i båda materialen är lexikaliserade kollokationer som inte uttrycker någon specifik betydelse. De sverigesvenska ledartexterna innehåller mer komplexa nominalfras- och meningskonstruktioner med fler attribut inom nominalfraser samt längre meningar än de finlandssvenska ledartexterna. Detta syns också i LIX-värdet som är lite högre för det sverigesvenska materialet. De flesta meningarna är enligt språkvårdsråden högertunga.

Ämnesord: läsbarhet, attribut, nominalfras, tidningstexter, svenska, finlandssvenska

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Syfte	5
1.2 Material och metod	6
1.3 Avhandlingens disposition	7
2 Bakgrund och teoretiska utgångspunkter	8
2.1 Nominalfrasen	8
2.1.1 Nominalfrasens struktur	8
2.1.2 Attribut inom nominalfrasen	9
2.2 Fras- och meningskomplexitet	11
2.3 Skillnader mellan sverigesvenska och finlandssvenska	13
2.3.1 Skillnader mellan skriven sverigesvenska och skriven finlandssvenska	13
2.3.2 Finlandismer	15
2.4 Läsbarhet och klarspråk	17
2.4.1 Läsbarhet och tillgänglighet	17
2.4.2 Klarspråk	19
2.4.3 Forskning om tidningstexters läsbarhet	20
2.5 Tidningstexter och medier	21
2.5.1 Språket i tidningstexter och ledartexter	21
2.5.2 Förändringar i tidningstexter	23
2.5.3 Mediespråkvård	25
2.5.4 Tidningar för språkliga minoriteter	26
3 Material och metod	28
3.1 Material	28
3.1.1 Ledartexterna	28
3.1.2 <i>Svenska Dagbladet</i> och <i>Hufvudstadsbladet</i>	28
3.2 Metod	29
3.2.1 Analys av nominalfraser	29

3.2.2 LIX-metoden	29
4 Analys	32
4.1 Genitivattribut i texterna	32
4.2 Satsattribut i texterna	36
4.3 Fraskomplexitet	37
4.4 Övriga drag som påverkar läsbarheten i <i>Svenska Dagbladet</i> och <i>Hufvudstadsbladet</i>	40
4.5 LIX-värden	43
5 Sammanfattning	46
Empiriskt material	49
Litteratur	51
Lyhennelmä	57

1 Inledning

Tidningstexter är centrala och allmänna texter som vi läser varje dag och som därmed påverkar vårt språkbruk på ett betydande sätt. Tidningstexter handlar om ärenden som berör läsarna, vilket är en orsak till att språket i dem ska vara så begripligt som möjligt. Trots detta är språket i ledartexterna ofta krångligt eftersom de är informationstäta och innehåller komplexa grammatiska konstruktioner. Detta kan försvåra läsbarheten och tillgängligheten till offentlig information.

I min avhandling undersöker jag genitivattribut och som-satser i nominalfraser i ledare i *Svenska Dagbladet* och *Hufvudstadsbladet*. Attribut förekommer ofta i tidningstexter eftersom de ger ytterligare information om huvudordet i en nominalfras. Jag använder även LIX-metoden för att analysera ledarna eftersom de ska följa vissa klarspråkregler och undvika krångligt språk. Det finns endast några tidigare undersökningar där tidningstexter har analyserats med hjälp av klarspråk och LIX-metoden, till exempel Brändh (2022). Undersökningar om läsbarhet är därför motiverade.

1.1 Syfte

Syftet med min undersökning är att utreda hur genitivattribut och som-satser påverkar läsbarheten hos ledartexter i *Svenska Dagbladet* och *Hufvudstadsbladet*. Jag undersöker hur dessa attribut påverkar fraskomplexiteten, hur många de är i ledarna och om det finns flera attribut inom samma nominalfras. Jag analyserar också hur attributen påverkar meningslängden eftersom långa attribut i nominalfraser kan göra meningarna tunga och informationstäta, något som kan försämra läsbarheten.

Jag jämför de sverigesvenska och finlandssvenska ledartexterna sinsemellan för att undersöka om det finns skillnader i bruket av genitivattribut och som-satser samt läsbarhet. Orsaken till att jag jämför en sverigesvensk och en finlandssvensk dagstidning är att finlandssvenska texter ofta uppfattas som krångligare och mer byråkratiska än sverigesvenska texter (Hanell 2011: 61). Detta kan bero på att finlandssvenskan påverkas av finska som tillhör den uraliska språkfamiljen (Anhava 1998: 37). Finskspråkiga och finlandssvenska texter innehåller enligt tidigare undersökningar krångliga och svårlästa konstruktioner (Tolvanen 2016: 128). Min hypotes är att till exempel genitivattribut är mycket vanligare och används annorlunda i finlandssvenska tidningstexter eftersom finskan använder sig av långa och komplexa

genitivattribut. Rikligt bruk av genitivattribut är en välkänd finlandism som sedan länge har arbetats av den finlandssvenska språkvården och till exempel av Reuter (2014).

De frågor som jag vill få svar på är följande:

- (1) Hur många genitivattribut och som-satser innehåller nominalfraserna i *Hufvudstadsbladets* respektive *Svenska Dagbladets* ledartexter?
- (2) Finns det skillnader i bruket av genitivattribut och som-satser mellan *Hufvudstadsbladet* och *Svenska Dagbladet*?
- (3) Hur påverkar dessa attribut läsbarheten och meningslängden i *Hufvudstadsbladets* respektive *Svenska Dagbladets* ledartexter?

Jag vill med andra ord undersöka om det finns någon koppling mellan de aktuella attributen och läsbarhet. Läsbarheten påverkas starkt av ordlängd och fraskomplexitet. Jag analyserar närmare de attribut som uppvisar intressanta skillnader mellan den finlandssvenska och den sverigesvenska dagstidningen. Därför undersöker jag inte alla attribut lika noggrant utan avgränsar min analys till genitivattribut och som-satser som kategoriseras som satsattribut. Därtill undersöker jag om meningarna i ledartexterna är vänstertunga eller högertunga, det vill säga om det finns mer information till vänster eller till höger om verbet. Ett högt antal vänstertunga meningar kan försämra läsbarheten. (Puskala 2009: 44; Wengelin 2015: 11.)

1.2 Material och metod

Som material använder jag fem ledartexter av *Svenska Dagbladet* skrivna av två författare och åtta ledartexter i *Hufvudstadsbladet* skrivna av två författare. Från *Svenska Dagbladet* har jag valt tre ledartexter skrivna av Peter Wennblad och två ledartexter skrivna av Mattias Svensson, och från *Hufvudstadsbladet* har jag valt fyra ledartexter skrivna av Susanna Ginman och fyra ledartexter skrivna av Ingemo Lindroos. Jag har valt två gånger så många ledartexter från *Hufvudstadsbladet* eftersom Svenska Dagbladets ledartexter är två gånger längre än *Hufvudstadsbladets*. Jag har valt ledare från två skribenter från respektive dagstidning för att få ett mångsidigt material. Alla ledartexterna har publicerats under hösten 2024.

Min metod är både kvantitativ och kvalitativ. Jag undersöker å ena sidan hur genitivattribut och som-satser har använts i ledartexterna, hur långa nominalfraser de förekommer i samt om

det finns många attribut efter varandra inom samma nominalfras. Å andra sidan är min undersökning kvantitativ genom att jag jämför antalet attribut och meningslängden med hjälp av LIX-metoden. LIX beräknar läsbarheten enligt andelen långa ord, antalet pauser och den genomsnittliga meningslängden (lix.se). Denna metod har använts också i vissa undersökningar som gäller tidningsspråk, till exempel av Zsolt Brändh (2022).

1.3 Avhandlingens disposition

I kapitel 2 redogör jag först för begreppen nominalfras och attribut. Jag presenterar de olika typerna av nominala attribut och definierar grammatisk komplexitet. Jag definierar också begreppen läsbarhet och klarspråk samt redogör för hur sverigesvenska och finlandssvenska texter skiljer sig åt med tanke på syntaktiska drag och informalitetsgrad. Därefter definierar jag begreppen läsbarhet och klarspråk samt redogör för typiska drag i tidningstexter. I kapitel 3 presenterar jag mitt material och mina metoder. I kapitel 4 presenterar jag mina viktigaste resultat och de viktigaste skillnaderna mellan sverigesvenska och finlandssvenska ledartexter. I kapitel 5 sammanfattar jag min undersökning.

2 Bakgrund och teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel ska jag presentera de teoretiska utgångspunkterna för min avhandling. Först presenterar jag strukturen hos nominalfraser och de attribut de kan innehålla i avsnitt 2.1. I avsnitt 2.2 redogör jag för komplexitet inom nominalfraser. I avsnitt 2.3 presenterar jag de viktigaste skillnaderna mellan finlandssvenska och sverigesvenska texter. I avsnitt 2.4 definierar jag begreppen läsbarhet och klarspråk samt förklarar hur de kan relateras till tidningstexter, och i avsnitt 2.5 redogör jag för språket i tidningstexter samt ger en översikt över mediaspråkvården och medielandskapet i Finland respektive Sverige. Alla exempel är mina egna om inget annat anges.

2.1 Nominalfrasen

I detta avsnitt redogör jag för hur nominalfraser är uppbyggda och vilka attribut de kan ha. Jag går igenom endast de attribut som är relevanta med tanke på min avhandling.

2.1.1 Nominalfrasens struktur

Nominalfraser har antingen ett substantiv eller ett pronomen som huvudord. Detta huvudord, som bär den viktigaste betydelsen i en fras, kallas för referent. Referenten i nominalfrasen kan beteckna en levande varelse, ett föremål eller en abstrakt enhet som en händelse eller ett tillstånd. Med andra ord kan referenter beteckna både levande och icke-levande enheter. (SAG del 3: 11–2.)

Nominalfraser är antingen outbyggda eller utbyggda. En nominalfras som består endast av huvudordet är outbyggd medan en nominalfras som innehåller bestämmningar är utbyggd. Dessa bestämmningar kallas för attribut. Nominalfraser kan utbyggas med flera olika attribut, men nominalfraser med ett substantiv som huvudord kan ha en komplexare struktur än de som har ett pronomen som huvudord. (SAG del 3: 11f.) Nominalfraser har alltid samma struktur och attributen inom dem har samma inbördes ordning oavsett vad referenten syftar på (Josefsson & Lundin 2018: 24). Exempel på en outbyggd respektive en utbyggd nominalfras ser vi exempel (1) och (2):

(1) pojken

(2) den långa pojke från Haparanda som jag aldrig hade sett förut

Som exempel (2) visar kan nominalfraser bli ganska långa när de utbyggs med attribut. I detta fall är *pojke* huvudordet i nominalfrasen, och det har både framförställda och efterställda bestämningar. Nominalfrasen innehåller två framförställda attribut: ett definit attribut (*den*) och ett adjektivattribut (*långa*). Därtill har det två efterställda attribut, ett prepositionsattribut (*från Haparanda*) och ett satsattribut (*som jag aldrig hade sett förut*). Jag presenterar dessa olika typer av attribut närmare i nästa avsnitt.

2.1.2 Attribut inom nominalfrasen

Attribut är bestämningar som ger ytterligare information om huvudordet i en nominalfras (SAG del 3: 12). En nominalfras kan ha både framförställda och efterställda attribut, och det finns flera olika typer av attribut. I detta kapitel presenterar jag endast de attribut som är centrala med tanke på satskomplexiteten i nominalfraser. Jag utelämnar till exempel adverbattribut (SAG del 3: 109). Jag fokuserar på genitivattribut och satsattribut, men redogör också kort för participattribut, prepositionsattribut och infinitivattribut.

Genitivattribut är en underkategori av possessivattribut vid sidan av possessiva pronomen som *min*. De består av nominalfraser i genitivform som anger att det finns något slags relation mellan attributet och huvudordet. Relationen kan vara till exempel mellan ägare och egendom (3), agent och handling (4) eller helhet och del (5). (SAG del 3: 27.) Exempel på dessa olika relationsbetydelser visas i följande exempel:

(3) direktörens hus

(4) tågets ankomst

(5) kattens klor

Participattribut är i sin tur en underkategori av adjektivattribut. Det finns två typer av particip: presensparticip och perfektparticip. (SAG del 8: 582.) Presensparticip bildas genom en verbstam och ett participsuffix, *-ande* eller *-ende* (SAG del 8: 614), och perfektparticip genom en verbstam och ett participsuffix *-d*, *-t*, *-dd* eller *-en* (SAG del 8: 607). Dessa suffix böjs enligt genus, numerus och species (SAG del 8: 595ff.). Ordet *levande* i nominalfrasen *en levande man* är ett exempel på ett presensparticip, medan ordet *skadad* i nominalfrasen *en skadad man* är ett exempel på ett perfektparticip.

Prepositionsattribut består av prepositionsfraser, det vill säga en preposition och dess rektion. Rektionen kan vara antingen en nominalfras, en nominal bisats eller en infinitivfras. (SAG del 3: 645.) Prepositionsattribut kan ha en mer eller mindre bunden relation till huvudordet. De bundna prepositionsattributen är ofta lexikalt betingade av huvudordet, medan fria prepositionsattribut står i en semantisk relation till huvudordet som inte är lika tydlig. (SAG del 3: 93f.) Fria prepositionsattribut kan uttrycka olika relationer mellan attribut och huvudord, till exempel befintlighet eller ursprung (SAG del 3: 104). Ett bundet prepositionsattribut visas i exempel (6) och ett fritt prepositionsattribut som uttrycker befintlighet i exempel (7):

(6) krav på justeringar

(7) människorna i staden

Infinitivattribut inleds med infinitivmärket *att* och saknar eget subjekt, det vill säga infinitivfrasen har samma subjekt som nominalfrasen syftar på. Huvudordet i dessa nominalfraser är ofta ett abstrakt substantiv, ibland en nominalisering, som infinitivattributet beskriver på något sätt. (SAG del 3: 121–2.) Ett exempel på en nominalfras som innehåller ett infinitivattribut ser vi i exempel (8):

(8) möjligheten att resa utomlands

Satsattribut är av tre olika typer: relativa bisatser, adverbiala bisatser och interrogativa bisatser (SAG del 3: 86). Relativa bisatser inleds med ett relativt pronomen (till exempel *som*) eller ett adverb (till exempel *där*) (SAG del 4: 490). *Som* är den vanligaste inledaren i relativa bisatser (SAG del 4: 487). Adverbiala bisatser fungerar som attribut i nominalfraser som har ett tidsbetecknande substantiv som huvudord. I dessa bisatser anger också själva bisatsinledaren tid, till exempel *när* eller *då*. (SAG del 4: 577.) Interrogativa bisatser är interrogativa satser som fungerar som bisatser och inleds med ett interrogerande pronomen, till exempel *vad* eller *varför* (SAG del 4: 71). Fast dessa satsattribut är mycket olika sinsemellan ger de alla ytterligare information om huvudordet. Ett exempel på en relativ bisats finns i exempel (9), ett exempel på en adverbial bisats visas i exempel (10) och ett exempel på en interrogerande bisats i exempel (11):

(9) en flicka som äter jordgubbar

(10) staden när jag växte upp

(11) frågan varför det hände

2.2 Fras- och meningskomplexitet

I detta avsnitt redogör jag för komplexiteten inom nominalfraser och hur den påverkar meningslängden. Jag förklarar också hur detta kan påverka läsbarheten, särskilt om det finns flera attribut inom samma nominalfras. (Även LIX-metoden mäter komplexitet. Jag presenterar begreppet läsbarhet närmare i avsnitt 2.4 och LIX-metoden i kapitel 3.)

Grammatisk komplexitet kan definieras som relationen mellan de obligatoriska och de icke-obligatoriska delarna inom en grammatisk konstruktion. Vid nominalfraser betyder detta relationen mellan kärnan (huvudordet) och de attribut som beskriver huvudordet. Ju mer information det finns i en fras desto komplexare blir den. (Biber et. al. 2020: 5.) Denna komplexitet beskrivs på svenska bland andra av Liljegren (2023: 9).

Komplexiteten inom nominalfraser beror oftast på hur många attribut nominalfraserna innehåller. Attribut kan också ha egna attribut som i sin tur har egna attribut. Detta gäller särskilt satsattribut som kan vara hur långa som helst. Sådana nominalfraser som innehåller attribut som har sina egna underordnade attribut kan bli långa och svårlästa. (SAS 2003: 209.) I exempel (12) belyses denna komplexitet:

(12) det med flera timmar uppskjutna mötet efter lunchen

Meningen i exempel (12) består av huvudordet *mötet* som har utvidgats med hjälp av det definitiva pronomenet *det* och participfrasen *med flera timmar förskjutna*. Participfrasen gör nominalfrasen mycket komplex eftersom den innehåller ett eget attribut, prepositionsfrasen *med flera timmar*. Därtill beskrivs huvudordet ytterligare med hjälp av ett prepositionsattribut, *efter lunchen*. Med andra ord har mycket information uttryckts i en och samma fras, och för att förstå attributen till huvudordet måste man begripa också de attribut som beskriver de överordnade attributen.

Exempel (12) belyser också ett annat problem: placeringen av bestämningar till substantiv, som kan stå antingen före eller efter huvudordet. Man ska dock helst placera bestämningarna efter huvudordet eftersom långa och komplicerade framförställda bestämningar kan göra hela frasen tung och svårtolkad. Ett rikligt bruk av framförställda bestämningar har noterats för finlandssvenska och förklarats som påverkan från finskan som oftare har framförställda

bestämningar och inte alls prepositioner. (Reuter 2014: 132f.) Frasen i exempel (12) kunde därför omskrivas med hjälp av ett efterställt satsattribut som i exempel (13). Jag presenterar även frasen i exempel (12) på finska i exempel (14):

(13) mötet efter lunchen som uppsköts med flera timmar

(14) lounaanjalkeinen kokous, jota siirrettiin eteenpäin monella tunnilla

En annan faktor i meningskomplexiteten som man måste beakta när man skriver texter är skillnaden mellan vänstertyngd och högertyngd. Den gäller placeringen av det finita verbet: om det finita verbet kommer sent i satsen och föregås av en lång satsdel är meningen vänstertung. Om det finita verbet kommer tidigt i meningen och de flesta satsdelar har placerats efter verbet är meningen högertung. (Platzack 1973: 90f.) Alltför vänstertunga meningar kan försvåra bearbetningen av innehållet i en text (Wengelin 2015: 11). Detta beror på att verbet beskriver det viktigaste innehållet (skeendet) i en sats; om verbet föregås av en lång satsdel fäster man mer uppmärksamhet vid den än vid andra satsdelar (Nord 2011: 54). Därför är det problematiskt om till exempel subjektet kommer sent i satsen eftersom den centrala semantiska kopplingen mellan subjekt och verb då kan bli oklar (Platzack 1973: 92). Denna skillnad mellan vänstertunga och högertunga meningar kommer fram i exempel (15) och (16):

(15) Den vackra damen med blont hår och en stor väska såg jag inte.

(16) Jag såg inte den vackra damen med blont hår och en stor väska.

Exempel (15) visar varför vänstertunga meningar är mindre läsbara. Eftersom meningen inleds med en lång nominalfras fäster läsaren mest uppmärksamhet vid denna och subjektet *jag* inte lyfts fram. I exempel (16) har subjektet däremot placerats i början, något som ger det mer uppmärksamhet och hela meningen blir lättare att förstå. På detta sätt stör placeringen av den långa och komplexa frasen inte sambandet mellan subjekt och verb. Å andra sidan påpekar Nord (2011: 65) att man inte mekaniskt ska göra alla vänstertunga satser högertunga eftersom de inte uppfattas som svårlästa i alla kontexter. Även Gotborn (2024: 42) som har undersökt lästiden vid myndighetstexter har kommit fram till att högertunga meningar ofta är lika krävande för läsaren som vänstertunga meningar.

2.3 Skillnader mellan sverigesvenska och finlandssvenska

På grund av att svenskan i decennier har använts på bägge sidor av Östersjön har den utvecklats åt lite olika håll i Finland respektive Sverige. Den främsta skillnaden är att det har skett vissa förändringar i båda språkvarianterna som lett till delvis olika modeller för finlandssvenska respektive sverigesvenska. Med andra ord följer de två språkvarianterna delvis olika språkliga förebilder. Eftersom finlandssvenska talas i språkområdets periferi har utvecklingen varit långsammare och man har bevarat flera arkaismer som har försvunnit i sverigesvenskan. Detta syns i både tal och skriftspråk. (Bijvoet & Laureys 1999.) I denna undersökning fokuserar jag dock på skillnader i skriftspråk.

I Finland talas svenska också av betydligt färre personer än i Sverige. Svenska är Sveriges huvudspråk som talas av en klar majoritet (Dahl 2019: 107). I Finland är svenska ett officiellt språk vid sidan av finska. Svenska talas emellertid av en relativt liten minoritet i Finland, cirka 5 % av invånarna (Saari 2005: 322). Jag belyser finlandssvenskans situation närmare i avsnitt 2.5.4.

I avsnitt 2.3.1 presenterar jag de viktigaste skillnaderna mellan sverigesvenskt och finlandssvenskt skriftspråk samt de syntaktiska finlandismer som jag undersöker i denna avhandling, och i avsnitt 2.3.2 ger jag en översikt över andra finlandismer som kan förekomma i finlandssvenska texter.

2.3.1 Skillnader mellan skriven sverigesvenska och skriven finlandssvenska

Enligt en allmän uppfattning är finlandssvenska texter krångligare och formellare än sverigesvenska texter. Detta har kommit fram i till exempel Hanells undersökning (2011: 61) där 40 procent av de sverigesvenska informanterna upplevde en finlandssvensk text som byråkratisk och krånglig medan den motsvarande siffran för en sverigesvensk text var bara 20 procent. Finlandssvenska texter kan också innehålla ålderdomligare ord och uttryck, något som kan kopplas till att finlandssvenska talas i det svenska språkområdets periferi och har därför bevarat ålderdomliga drag som inte längre förekommer i sverigesvenska. (Bijvoet & Laureys 1999.)

Andra drag som gör finlandssvenska texter krångliga och abstrakta är till exempel ett rikligt bruk av passiv och nominaliseringar avledda från verb (Puskala 2009: 44). Även om sådana drag inte nödvändigtvis skapar oklarheter tvingar de läsaren att anstränga sig (ibid.: 50). Nominaliseringar, eller verbalsubstantiv, är substantiv som har ett verb som rotmorfem och

slutar på *-ande*, *-ende* eller *-ning* (SAG del 2: 38). Fast sådana konstruktioner enligt Reuter (2014: 169f.) har sina funktioner ska man inte använda dem i onödan. Enligt Westman (1977: 61) är nominaliseringar ett sätt att undvika att tala om personer och betona opersonliga fenomen och handlingar. Ibland kan de vara nödvändiga om författaren inte vet vem som har genomfört handlingen i fråga, men de kan i värsta fall användas för att dölja aktören eller den som är ansvarig. Dessutom ger nominaliseringar ett tungt intryck i texten. Av dessa skäl ska de helst omskrivas med hjälp av ett aktivt verb. Ett exempel på en nominalisering ser vi i exempel (17) och två omskrivningar i exempel (18) och exempel (19):

(17) målandet av huset skedde i november

(18) huset målades i november

(19) arbetarna målade huset i november

Som exempel (18) visar kan skeendet bli mycket klarare om man uttrycker det utan tomma verb som *ske* eller *göra* (*målandet gjordes i november*). Meningen blir då också kortare och enklare. Exempel (19) visar ytterligare att budskapet kan bli ännu klarare om man uttrycker det skeende som nominaliseringen beskriver med en aktiv verbform. Dessutom är det logiskt att nämna aktören om man känner till den. Enligt Westman (1974: 73) är verbalsubstantiv inte så frekventa i tidningstexter om man ser på deras andel av alla ord (cirka 3/100 ord), men däremot är de ganska frekventa i jämförelse med andra typer av substantiv (cirka 11/100 substantiv). I myndighetstexter är verbalsubstantiv mer frekventa, cirka 7/100 ord (Puskala 2009: 46) och Tolvanen (2016: 128) noterar att nominaliseringar är mycket vanligare i finlandssvenska än sverigesvenska texter.

Ett annat stereotyp drag som kan göra finlandssvenska texter tunga är långa inskott mitt i satsen (Hanell 2011: 64), till exempel det inskjutna adverbialet inom hakparenteser i exempel (20):

(20) Deklarera [i punkten för respektive skattesats förutom momsens på försäljningen av sedvanliga försäljningsprodukter] också exempelvis: [...]

Exemplet är ur finlandssvensk myndighetsinformation som ingick i Hanells undersökning (2011: 64). Jag har utelämnat en del av exemplet för tydlighetens skull. Man borde enligt Hanell omskriva meningen genom att ge informationen i mindre bitar, möjligen i form av två meningar. I min undersökning fokuserar jag på just sådana här informationstäta fraser med

flera attribut som kunde omskrivas som två separata meningar. Hanell har själv omarbetat exempel (20) på detta sätt:

(21) I punkten för respektive skattesats ska du deklarerera momsen på försäljningen av sedvanliga produkter. Du ska också deklarerera exempelvis: [...]

Som vi ser föreslår Hanell även andra förändringar i meningsstrukturen och formalitetsgraden, till exempel du-tilltal i stället för imperativ. Enligt Hanell (2011: 64) blir aktören då synligare och stilen mindre formell. Dessutom slipper man komplexa omskrivningar när man uttrycker innehållet på ett enklare sätt. Även om Hanell har undersökt myndighetstexter gör jag en liknande analys för tidningstexter eftersom de också är informerande texter (Grahns 1971: 109).

Å andra sidan kan uppfattningar om finlandssvenskans formalitet bero på att sverigesvenskan är den variant som finlandssvenskan jämförs med. Med andra ord upplevs finlandssvenska texter som ålderdomliga och komplexa främst ur ett sverigesvenskt perspektiv. Andra orsaker är att det finländska samhället och det svenska samhället skiljer sig åt vad gäller språkideal och hur man formulerar budskapet för de avsedda läsarna (Bijvoet & Laureys 1999). Därtill har man sysslat med klarspråksfrågor mycket längre i Sverige än i Finland (Hanell 2011: 61).

2.3.2 Finlandismer

Finlandismer är drag som är typiska för finlandssvenskan men inte för sverigesvenskan (Hanell 2011: 31). De kan förekomma både i tal och skrift, men jag avgränsar min analys till att omfatta de finlandismer som förekommer i skriftspråk. I skriftspråket är finlandismer inte lika synliga som i talspråket och de förekommer ganska sällan i tidningstexter, men just på grund av det är det intressant att forska i dem. Enligt Reuter (2014: 20) är finlandismer oftast enstaka ord, men min undersökning gäller syntaktiska finlandismer, främst genitivattribut och meningstyngd. Meningstyngden har jag redan diskuterat i avsnitt 2.2.

Af Hällström-Reijonen (2012: 36ff.) redogör för hur den finlandssvenska språkvårdens attityder till finlandismer har förändrats under två århundraden. De negativa attityderna till finlandssvenska särdrag fick sin början på 1800-talet då finlandssvenskt skriftspråk började ta sin form. Finlandssvenska språkvårdare, till exempel Hugo Bergroth, började larma om att avståndet mellan finlandssvenska och sverigesvenska hade blivit för stort, något som ledde till striktare skriftnormer. Även trycket från finskan noterades, vilket ledde till en strikt

förhållning till finska lånord. Man försökte med andra ord rensa språket från alla element som inte förekom i sverigesvenskan. Numera är attityderna något mer liberala och språkvården accepterar officiella finlandismer.

Det finns flera olika typer av finlandismer och olika skäl till att använda dem. Man kan för det första skilja mellan oegentliga, officiella och inofficiella finlandismer. Oegentliga finlandismer beskriver finländska företeelser och därför är etablerade och accepterade. Exempel på sådana finlandismer är orden *marta* och *talko*. Officiella finlandismer används i officiella dokument och har sverigesvenska motsvarigheter. Till denna grupp hör till exempel termen *ministerium* som i sverigesvenskan motsvaras av *departement*. Inofficiella eller icke-nödvändiga finlandismer är svårare att urskilja eftersom de kan vara tillfälliga fel och nyskapelser. Ett exempel på denna typ är *försäljningspunkt* i stället för den sverigesvenska termen *affär*. (Hanell, 2011: 35ff.)

Heikkilä (1998: 30ff.) diskuterar också gångbarheten av dessa finlandismer. I en finlandssvensk dagstidning är de helt användbara, men om man skriver texter som är avsedda också för sverigesvenskar är det bättre att använda de motsvarande ord som används också i Sverige. Officiella finlandismer ska man däremot inte avstå från i tidningstexter eftersom de är etablerade och hör till den finländska kontexten.

Finlandismer kan också gälla fraser, syntax och semantik. I stället för ordnivån koncentrerar jag mig som framkommit på syntaktiska finlandismer. Vad gäller skillnader i bruket av attribut så förekommer genitivattribut mycket oftare i finlandssvenska texter än i sverigesvenska texter. Till exempel används objekt genitiv, som i exempel (22), i finlandssvenska texter, något som avråds från. (Heikkilä 1998: 62.) Man borde skriva om meningen i exempel (22) genom att byta ut verbalsubstantivet *utvärdering* mot en aktiv verbform (23). Då blir kopplingen mellan subjekt och predikat klarare och meningen mindre tung (se avsnitt 2.3.1). Man ska helst använda genitivattribut endast när det handlar om subjektiv genitiv och när det ord som genitiv-s fogas till syftar på en person, som i exempel (24).

(22) Simfärdighetens utvärdering genomförs varje höst.

(23) Simfärdigheten utvärderas varje höst.

(24) Tjänstemannens resa började i augusti.

Genitivattribut som i exempel (22) är vanliga i finlandssvenska på grund av påverkan från finska som tillåter flera genitivattribut efter varandra inom en och samma nominalfras (Reuter 2014: 96). Det förekommer ett par sådana genitivkedjor också i Heikkiläs material, till exempel den tunga nominalfrasen *Korsholms högstadiums flickor* (1998: 65). Sådana genitivkedjor ska man helst omskriva med hjälp av prepositionsfraser, särskilt om de kan orsaka dubbeltydigheter (*Språkkriktighetsboken* 2005: 55). Enligt Tolvanen (2014: 120), som har undersökt komplexa nominalfraser i myndighetstexter, förekommer det inga objektiva genitivformer i sverigesvenska myndighetstexter men en del i finlandssvenska myndighetstexter. Å andra sidan hittade Tolvanen genitivkedjor endast i sverigesvenska myndighetstexter i sitt material, något som är förvånande. Tolvanen (2014: 130f.) poängterar dock att nominala strukturer är komplexare i finlandssvenska texter eftersom de innehåller också fler prepositionsattribut och samordnade nominalfraser som gör texterna tunga och informationstäta.

Det är inte lätt att dra en skarp gräns mellan officiella och inofficiella finlandismer. Reuter (1997: 172) poängterar att det finns fler slarvfel och språkfel i finlandssvenska tidningstexter än i sverigesvenska tidningstexter. Enligt honom kan detta bero på språklig osäkerhet hos finlandssvenska skribenter, vilket är farligt med tanke på språklig kompetens. Denna osäkerhet kan bero på kontinuerlig kontakt med finska. Å andra sidan kan finlandismer vara tillfälliga och dö ut senare. Finlandismer kan också vara provinsiella; i Heikkiläs undersökning (1998: 74) innehåller rikstäckande dagstidningar färre finlandismer än lokaltidningar. Samma fenomen har iakttagits också av Reuter (1997: 173) som har visat att det finns mindre än en finlandism per tusen ord i *Hufvudstadsbladets* ledare, främst lexikaliska finlandismer som *framom* och *gårdsbolag*. I tidningstexter är lexikaliska finlandismer vanligare än grammatiska finlandismer (Heikkilä 1998: 74).

2.4 Läsbarhet och klarspråk

I detta avsnitt ska jag först redogöra för begreppen läsbarhet och tillgänglighet. I avsnitt 2.4.2 redogör jag för hur klarspråksideal borde beaktas i texter, och i avsnitt 2.4.3 presenterar jag forskning om tidningstexternas läsbarhet.

2.4.1 Läsbarhet och tillgänglighet

Med läsbarhet kan man avse flera olika element i en text: innehåll, grammatik, ordförråd, semantik och layout. I sin bok *Läsbarhet* (1968: 13) definierar Carl-Hugo Björnsson läsbarhet

som den summa av språkliga faktorer som bidrar till språket i en text. Enligt Björnsson (1968: 17) är språket det element som mest påverkar läsbarheten, inklusive uttrycksätt, satskonstruktioner, fraslängd, ordens abstraktionsgrad och längd samt meningslängd. Dessa drag gör texten antingen svårläsbar eller lättläsbar för läsaren.

För att mäta läsbarhet skapade Björnsson LIX-metoden. Hans syfte var att använda metoden som bedömningsmetod för elevtexter (1968: 32), men till exempel Brändh (2022) har använt den för att analysera tidningstexter. LIX-metoden mäter läsbarhet visavi meningslängd och andelen långa ord, och ger en siffra som beskriver detta (Björnsson 1968: 66). Siffror mellan 40 och 50 är typiska för tidningstexter (lix.se). Jag förklarar matrisen mer i detalj i kapitel 3.

Ett annat begrepp som ofta används i detta sammanhang är tillgänglighet. Myndigheten för digital förvaltning (2024) definierar digital tillgänglighet som tillgång till digitala offentliga tjänster och information på nätet. Med andra ord ska ingen hindras från att få aktuell och trovärdig information på grund av funktionshinder. Detta är ett centralt krav i dagens digitala samhälle där information allt oftare finns tillgänglig endast på nätet. På grund av detta har också tidningar egna riktlinjer för språket i sina texter. (Bylin & Melander 2023: 25f.)

Även termen tillgänglighet kan dock ha olika innebörd beroende av kontexten. Enligt Myndigheten för digital förvaltning (2024) kan den definieras vidare som ”den utsträckning i vilken produkter, system, tjänster och inrättningar kan användas av personer från en grupp med bredast möjliga spektrum av egenskaper och förmågor”. Detta gäller särskilt tidningstexter och andra texter som handlar om aktuella händelser.

Man kan också tala om kognitiv tillgänglighet som planeringen av en text så att den är lätt att använda och informationen i den är lätt att förstå. Detta är viktigt särskilt för dem som har kognitiva funktionsnedsättningar, till exempel svårigheter med inläring och tolkning av texter. (selkeastimeille.fi 2024.) Svensk ordbok (2009) definierar tillgänglighet både som något som ”uppnås eller förvärvas utan ansträngning” och något som är ”lättfattligt”. Självt avser jag samma med tillgänglighet.

För att göra en text mer tillgänglig kan man till exempel använda ett vanligt och lättfattligt ordförråd, verb i aktiv form samt förklara alla facktermer (saavutettavasti.fi 2024). Därtill kan man undvika överflödigt bruk av attribut inom nominalfraser eftersom de kan fördunkla betydelsen hos de olika delarna av nominalfrasen (Kielitoimiston ohjepankki 2024). Vad gäller meningskomplexitet och meningslängd ska man helst använda korta meningar och

presentera sammanhängande delar av information i olika meningar. Man ska inte heller använda långa inskjutna bisatser och fraser mitt i meningarna. (Institutet för språk och folkminnen 2024.) Vid placeringen av olika satsdelar ska man undvika vänstertunga meningar (Wengelin, 2015: 11). Enligt mediesprak.fi (2024) ska man därtill använda aktiva former i stället för passiva och undvika svårbegripliga ord. Flera av dessa språkdrag är kända finlandismer. I min analysdel undersöker jag om dessa språkråd har uppföljts eller inte.

2.4.2 Klarspråk

I samband med läsbarhet kan man också tala om klarspråk. Enligt Språkinstitutet (2024) betyder termen språk som är tydligt och begripligt för de avsedda mottagarna, med andra ord vårdat och enkelt språk med okomplicerade meningar och språkliga konstruktioner samt klara samband mellan meningarna. Fast klarspråksarbetet oftast gäller myndighetstexter tillämpar jag i min avhandling dessa riktlinjer för tidningstexter som ofta handlar om samhällseliga ämnen och har breda läsekretsar. Språket i tidningstexter ska också vara anpassat till läsekretsen. I *Hufvudstadsbladets* fall kan detta sägas vara hela den vuxna finlandssvenska befolkningen och vid *Svenska Dagbladets* den vuxna svenskspråkiga befolkningen (både i Sverige och i Finland). Att anpassa språket till mottagarna kan vara svårt när målgrupperna är så pass breda (Nord 2017: 15). På grund av detta kan också språket i dagstidningar, och särskilt i ledartexter, uppfattas som svårtillgängligt av vissa läsare.

Klarspråksarbetet har varit en viktig del av sverigesvensk språkvård sedan 1960-talet då myndighetstexter började bli informellare och ledigare språkligt sett.

Språkkonsultprogrammet vid Stockholms universitet påbörjades redan år 1978, och det finns i dag liknande program även vid andra universitet. Trots Sveriges långa historia med klarspråk har det publicerats ganska lite forskningsresultat om detta ämne. (Nord 2017: 7, 13, 14.) Fast man i dag följer klarspråksråd i till exempel sverigesvenska myndighetstexter har detta enligt Berger (2016: 72) inte någon tydlig inverkan på läsbarheten och förståelsen av dessa texter.

I Finland har klarspråksarbetet inte utvecklats och tagits i bruk i samma utsträckning som i Sverige. Detta relaterar till att det fortfarande finns en större distans mellan läsare och skribent i Finland och ett helt annorlunda sätt att tilltala medborgare i finländska myndighetstexter. Detta kan i sin tur bero på att finländarna värdesätter auktoritativa myndigheter och traditionella värderingar mer samt har mer respekt för auktoriteterna. (Lassus 2017: 104.) Med andra ord följer finlandssvenska texter inte helt samma riktlinjer som sverigesvenska texter eftersom den finlandssvenska myndighetsverksamheten påverkas av den finländska

majoritetskulturen och finska språket (ibid.: 157). Vissa genombrott har dock skett: år 2014 publicerades det till exempel ett handlingsprogram för klart myndighetsspråk vid Undervisnings- och kulturministeriet som har som utgångspunkt att förbättra myndighetsspråket och tillgången till tjänster (2014: 10). Klarspråksideal gäller alltså också i Finland tillgänglighet och demokrati.

2.4.3 Forskning om tidningstexters läsbarhet

Fast LIX-metoden inte har använts för att undersöka tidningstexter i lika stor utsträckning som andra texter finns det vissa undersökningar om ämnet. I Brändhs undersökning (2022: 41) får *Svenska Dagbladets* ledare LIX-siffran 45, det vill säga språket i ledarna är medelsvårt. Siffran är högre än de motsvarande värdena för andra artikelgenrer som Brändh har undersökt. I Brändhs material innehåller en genomsnittlig ledare i *Svenska Dagbladet* 19,8 ord per mening som är mycket högre än den genomsnittliga meningenslängden i till exempel sportartiklar (12,9 ord per mening). Detta är också den högsta meningenslängden i alla artiklar som Brändh har undersökt. Meningenslängden varierar dock mycket, vilket gör ledartexter mer läsbara.

Brändh (2022: 45) poängterar dock att språket i *Svenska Dagbladets* ledare är mer konkret än abstrakt eftersom de innehåller många verb som beskriver konkreta händelser och få verb som beskriver abstrakta relationer. Detta kan jämföras med motsvarande resultat för en ledare i *Hufvudstadsbladet* som Brändh också har analyserat: LIX-siffran för den är lite högre, 48, men den genomsnittliga meningenslängden är 15,7, det vill säga lite lägre än i *Svenska Dagbladets* ledare i Brändhs material. Partanen (2006: 53) har fått liknande resultat i sin undersökning: LIX-medelvärdet för *Hufvudstadsbladets* ledare i hans material är 41, det vill säga lägre än för *Svenska Dagbladets* ledare som i Brändhs (2022: 41) undersökning. Andelen långa ord i de ledare från *Hufvudstadsbladet* som Brändh undersöker är 32,6 %, vilket är mycket högre än motsvarande siffra för *Svenska Dagbladet* 21,5 % (Brändh 2022: 41, 53). Eftersom även texten i *Hufvudstadsbladet* innehåller fler konkreta än abstrakta verb är språket samtidigt ganska lättläst (Brändh 2022: 55). Enligt de genomsnittliga LIX-värden i Brändhs jämförelse håller båda tidningarna sig inom ramen för det som är typiskt för dags- och veckopress och skillnaderna mellan dem är små (ibid.: 65).

Enligt Bengtsson (2012: 29ff.) har språket i *Svenska Dagbladet* inte blivit mer läsbart inom alla områden. Fast den syntaktiska komplexiteten allmänt har blivit enklare varierar meningenslängden kraftigt genom årtiondena. Den sjönk från 1952 till 1982 men steg igen

2012. Bengtsson (2012: 12) poängterar dock att meningslängden har mer än halverats på 100 år. Facktermerna och sammansättningarna har blivit fler i jämförelse med 1982 (ibid.: 31). Enligt Bengtsson (2012: 33f.) beror uppfattningarna om enklare komplexitet på att till exempel styckena har blivit mycket kortare. 1950-talets tidningstexter ser komplicerade ut fast de inte är det.

Enligt vissa undersökningar stämmer uppfattningarna om finlandssvenskans formalitet sålunda inte helt in. Enligt Brändh (2022: 65) är skillnaderna mellan språket i *Hufvudstadsbladet* och *Svenska Dagbladet* minimala. Meningslängden är till och med lägre i *Hufvudstadsbladet* än i *Svenska Dagbladet*, medan LIX-siffran är lägre för texterna i *Svenska Dagbladet*, det vill säga språket i *Svenska Dagbladet* är mer läsbart. Båda tidningarna håller sig inom de typiska värdena för dags- och veckopress. Med andra ord är sambandet mellan meningslängd och läsbarhet inte så entydig. Forskning om tidningstexternas läsbarhet visar alltså motstridiga resultat, och det är inte överraskande att tidningstexterna fortfarande upplevs som svårlästa.

2.5 Tidningstexter och medier

Tidningstexter kategoriseras som sakprosa eftersom de handlar om verkliga händelser och ämnen. Eftersom tidningstexter sprider information om nya fenomen och utvecklingen i samhället fungerar de som språkliga förebilder. (Grahn 1971: 109.) På grund av detta bör språket i alla tidningstexter vara så läsbart som möjligt.

I avsnitt 2.5.1 diskuterar jag ledartext som genre samt presenterar de språkdrag som är typiska för dem, och i avsnitt 2.5.2 redogör jag för de förändringar som har skett i tidningsspråket. I avsnitt 2.5.3 ger jag en kort översikt av mediespråkvården för sverigesvenska och finlandssvenska texter, och i avsnitt 2.5.4 diskuterar jag varför tidningar är särskilt viktiga för språkliga minoriteter.

2.5.1 Språket i tidningstexter och ledartexter

Som alla andra textgenrer har tidningstexter sina egna särdrag. Tidningstexter kan uppfattas som svårlästa och krångliga eftersom de ofta är informationstäta och innehåller långa abstrakta ord. Orden är vidare ofta specialiserade och ovanliga, vilket betyder att de kan vara svåra att begripa. (Grahn 1971: 110.) Svårläsbarheten kan också bero på formella och syntaktiska faktorer. Formella faktorer är till exempel layout och font, och en syntaktisk

faktor som redan på 1970-talet har iakttagits är inskjutna bisatser mitt i huvudsatser. I sådana fall måste läsaren samtidigt koncentrera sig på bisatsen och ”hålla en överordnad tankegång i minnet tills den återupptas i det syntaktiska sammanhanget”. (Grahn 1971: 113.) Exempel (25) belyser detta fenomen:

(25) Mannen, som var mycket gammal och bodde ensam hemma, ville ta en promenad.

Exempel (25) visar hur en enkel mening kan bli komplicerad och svårläst om den innehåller en inskjuten bisats. Själva huvudsatsen är kort och lätt att förstå, men bisatsen i mitten avbryter tankegången med ny information. När man läser sådana här meningar måste man med andra ord hålla två tankegångar i huvudet samtidigt, vilket kan leda till att man inte kan koncentrera sig på någondera meningen. På grund av detta ska meningar som detta skrivas om som två separata meningar (se avsnitt 2.3.1). Trots det förekommer särskilt icke-restriktiva bisatser, som i exempel (25), ofta i ledartexter. (Grahn 1971: 120.)

Språket i tidningstexter varierar samtidigt enligt ämnet: enligt Brändh (2022: 62) är sportartiklar mer lättlästa än andra tidningstexter. I Partanens undersökning (2006: 55) är de flesta artiklar i dagstidningar lättlästa (under nivån för genomsnittliga tidningstexter) förutom ledartexter och ekonominyheter. Fast Partanen (2006: 57) konstaterar att skillnaderna är ganska små finns de trots allt. Ledartexterna innehåller till exempel en högre abstraktionsgrad och fler passiva verb än till exempel sportartiklar (Brändh 2022: 64). En sportartikel i *Svenska Dagbladet* som Brändh analyserade i sin undersökning innehöll inte ett enda verb i passiv, något som naturligt bidrog till dess lättlästhet. Passiva verb påverkar läsbarheten eftersom de gör relationen mellan subjekt och objekt suddigare (Westman 1977: 61). Brändh poängterar dock att alla artiklar i hans undersökning hade en låg abstraktionsgrad (2022: 64).

Ledartext är en underkategori till genren tidningstext. Den visar tidningens politiska linje genom att den tar ställning till aktuella händelser i samhället. Med andra ord kommer tidningarnas instruerande och opinionsskapande funktion fram särskilt väl i ledartexter. (Le 2009: 1727.) Ledartexter kan kategoriseras som argumenterade texter eftersom de oftast presenterar ett problem och en lösning i form av en huvudtes som stöds med två till fyra argument. Argumenterade texter innehåller ofta abstrakta substantiv och bisatser. (Josephson 2020: 237.) Därtill innehåller argumenterade texter ofta motsättande ord som *å andra sidan*

och adjektivattribut (Kauppinen & Laurinen 1984: 28). Det finns dock få undersökningar som berör frasnivån i tidningstexter. På grund av detta är det viktigt att forska i attribut.

Å andra sidan kan ledartexter beskrivas som instruerande texter eftersom de uppmanar läsaren att agera på ett visst sätt. Detta kommer fram i bruket av sådana språkdrag som imperativsatser eller påståendesatser med ett pronomen med allmän referens som *man*. (Josephson 2020: 250). Även passivformer är vanliga på grund av utelämnande av subjekt i imperativsatser (Kauppinen & Laurinen 1984: 28).

Fast flera tidningar säger sig vara obundna kan deras synvinkel implicit komma fram i ledartexter genom kritik av givna ideologier och politiker (Buch & Håkansson 2012: 38). Ledartexterna kan lyfta fram olika perspektiv på aktuella fenomen och därmed uppmana läsaren att utvidga sin förståelse av dem (Hammarström 2022: 49). Att ledartexterna uppmanar sina läsare att tänka på ett visst sätt kommer fram i bruket av imperativformer och presentationen av åsikter som fakta genom deklarativformer (Le 2009: 1740). Framförandet av skribentens och tidningens åsikter syns också i bruket av vi-tilltal (Buch & Håkansson 2012: 33ff.) Därtill är det inte sällsynt att ledarskribenten skriver om sina egna erfarenheter och på detta sätt försöker få läsaren att sympatisera med sig själv (ibid.: 1). Med tanke på detta sätt att framföra politiska ställningstaganden i obundna ledartexter är språket i dessa texter ett intressant forskningsämne.

2.5.2 Förändringar i tidningstexter

Enligt flera undersökningar har språket i tidningstexter och skriftspråk allt mer närmat sig talspråket. Det syns i olika delar av språket i tidningstexter. Enligt Arponen (2016: 2) har tidningstexternas LIX-värde och andelen långa ord minskat rejält samt meningslängden halverats på 100 år. Alla dessa faktorer påverkar texternas läsbarhet. Samma fenomen gällande långa ord har iakttagits av till exempel Skärlund (2018: 98f.), men i hennes undersökning framkommer det inte någon stark koppling mellan långa ord och meningslängd. Fast hennes resultat pekar på att artiklar med långa meningar innehåller en högre andel långa ord påpekar hon att hennes material är för litet för att dra entydiga slutsatser. Eftersom både mängden långa ord och meningslängden har minskat har också LIX-värdena blivit mindre. (ibid.: 103.)

I Skärlunds undersökning (2018: 106) uppvisar ledartexterna också drag som har skriftspråklig prägel, till exempel ord som *må*, *torde* och *tämligen*. Detta är intressant med

tanke på att ledartexterna samtidigt enligt många undersökningar har blivit mer informella och talspråksnära. Att ledartexterna innehåller drag som är typiska för både skriftspråk och talspråk visar att det pågår en ständig balansgång i dem och tidningstexter generellt. Denna balansgång kan bero på att tidningstexter samtidigt följer aktuella trender i samhället och behåller sin skriftspråkliga prägel.

De pågående förändringarna i tidningsspråket kan kopplas till de allmänna förändringar i svenska språket som Melin hänvisar till i sin bok *Vett och etikett* (2007). Enligt honom har svenskan blivit kortare, informellare, intimare samt mer talspråksnära. Kortheten kan ses i allt kortare ord och verbformer, till exempel *mack* i stället för *bensinmack* och *sa(de)* i informella textgenrer (Melin 2007: 178 ff.). En annan tendens är att komplicerade satsfogningar har blivit allt mer sällsynta i skriftspråket (Josephson 2013: 22). Samtidigt finns det bevis på att meningslängden har blivit kortare genom att man använder fler långa ord (Melin 2007: 179). Med andra ord packar man i dag mer information i orden. Detta syns särskilt i ledartexter där det finns flera byråkratiska och abstrakta ord som *beroendeförhållande* (Hbl 3/9).

Enligt Melin (2007: 179) har stilen att skriva också utvecklats från en långsam diskussionsstil till en mer konstaterande stil. Detta betyder att det numera är vanligare att gå rakt på sak och ge ytterligare information senare i texten. Detta gäller särskilt nyhetstexter där man börjar med det viktigaste och sedan går över till bakgrundsfaktorer och andra mindre viktiga detaljer. Man kan jämföra detta med nyhetsartiklar från 1800-talet och 1900-talet där läsaren först i slutet av texten fick veta vad som hade hänt (Josephsson 2013: 19).

Kortheten kan relateras till andra förändringar i skriftspråket. Texterna har också blivit mindre formella i och med bruket av du-tilltal och sloandet av icke-nödvändiga fraser (Melin 2007: 182). Duande i stället för niande är ännu vanligare i sverigesvenskan än i finlandssvenskan där man fortfarande i viss mån använder *ni* för att tilltala till exempel äldre människor. I sverigesvenskan började niandet minska efter andra världskriget på grund av att det uppfattades som stelt och ojämnt i det moderniserande samhället där man inte ens kände till samtalspartners titel. (Norrby et al. 2015: 78.) Det talas till och med om en du-reform som stegvis spred sig från talspråk till skriftspråk (Josephson 2013: 92). Denna reform syns också i ledartexter som sedan 1990-talet har uppvisat duande och andra informella drag, till exempel indirekta frågor och bisatser som bildar egna meningar (Josephson 2013: 96).

Informerande texter, inklusive ledartexter, kan i dag innehålla till och med skribentens egna erfarenheter och andra informella drag som för 50 år sedan skulle ha varit omöjliga (Josephson 2013: 97). Detta kan relateras till att tidningstexter generellt har blivit intimare, det vill säga avståndet mellan författare och läsare har blivit mindre (Melin 2007: 181). Denna utvecklingstrend har dock inte varit lika stark i finlandssvenska där det förekommer fler opersonliga konstruktioner än i sverigesvenska. Finlandssvenska texter innehåller till exempel fler nominaliseringar än sverigesvenska texter. (Tolvanen 2016: 136.)

2.5.3 Mediespråkvård

Alla finlandssvenska tidningar har numera tillgång till egna språkvårdare. Språkvårdarna ger råd och rekommendationer om aktuella språkliga fenomen samt texthandledning. Eftersom mediespråkvårdarna samarbetar med Institutet för de inhemska språken är alla språkråd välgrundade och når alla finlandssvenska journalister samtidigt via nätet, till exempel nätsidan mediesprak.fi. (Gustafsson 2017: 166.)

Alla finlandssvenska journalister har också möjlighet att ibland få individuell handledning, och därtill kan de be om språkstöd och fråga om enstaka språkliga detaljer genom e-post. Eftersom språkkorrekturen av tidningstexter har minskat på grund av kraftiga nedskärningar inom mediebranschen är språkstödet allt viktigare för journalister. Detta sätter dock en stor press på språkvårdarna eftersom de frågor som journalister behöver hjälp med kan gälla hela textnivån, inte bara enstaka språkfrågor. (Gustafsson 2017: 166.)

I Sverige erbjuds mediespråkvård av Mediespråksgruppen som har representanter för Sveriges Television / Sveriges Radio, dagstidningar och Språkrådet (del av Institutet för språk och folkminnen). Den har särskilt på sistone utvidgat sitt arbete med klarspråk till att omfatta även privata medieaktörer. Eftersom svenska är det enda huvudspråket i Sverige har de svenska språkvårdarna inte samma konservativa inställning till språket som de finlandssvenska språkvårdarna har. (Bylin & Melander 2023: 25f.) Motsvarande grupp finns också i Finland med representanter för Svenska Yle, finlandssvenska dagstidningar och andra språkexperter. Mediespråksgruppen i båda länderna diskuterar aktuella språkfrågor ett par gånger om året. De frågor som behandlas är dock främst tekniska detaljer som namn på myndigheter och lämplighet i ordval och personbenämningar samt allmänna språktips. (Institutet för språk och folkminnen 2024.)

2.5.4 Tidningar för språkliga minoriteter

Tidningar är viktiga språkliga förebilder i samhället eftersom de visar vad som är acceptabelt i skriftspråket vid en viss tidpunkt. Därtill sprider de språkliga nyheter, till exempel nya termer och ord, eftersom tidningstexter ska följa utvecklingen i samhället och språket. (Grahns 1971: 109.) Samtidigt kan tidningstexter bevara vissa arkaistiska och ålderdomliga drag i skriftspråk som inte längre används i talspråk. Detta gäller särskilt tidningar riktade till språkliga minoriteter som ofta är mer konservativa gällande språkbruket. (Hanell 2011: 76.) Fast svenska är ett officiellt språk i Finland talas det av en minoritet (Saari 2005: 322), vilket innebär att man kan se vissa likheter med minoritetsspråk till exempel gällande medier. I finlandssvenska medier förekommer det till exempel oftare ord som har en skriftspråklig prägel. För talare av splittrade och små språk som representerar en minoritet är detta ett sätt att behålla det egna språket vid liv (Cartwright 2006: 194ff.).

Språkliga minoriteter kan klara sig mot trycket från majoritetsspråk om de har officiell status inom ett samhälle och får statligt stöd (Cartwright 2006: 194ff.). Detta gäller även svenskan i Finland. Finlandssvenska medier stöds av staten, något som inte alltid är fallet för minoritetsspråk. Enskilda finlandssvenska tidningar fick 2024 högst 85 000 euro i stöd från Undervisnings- och kulturministeriet (valtioneuvosto.fi 2024).

Det finlandssvenska medielandskapet är regionalt och innehållsmässigt mångsidigt. *Hufvudstadsbladet* är den största finlandssvenska dagstidningen, men förutom den finns det ett tiotal tidningar som ges ut dagligen samt flera fådagartidningar och icke-kommersiella kultur- och organisationsskrifter. (Vincze 2017: 105f.) Å andra sidan tävlar finlandssvenska medier ständigt med medier på majoritetsspråket finska som har ett mycket bredare medieutbud och särskilt ett mycket större antal ledigare kvällstidningar och tv-kanaler i Finland (ibid.: 119). Förutom två officiella nationalspråk finns det i Finland också språk som samiska som officiellt ska kunna utvecklas. Dessa språk har det mycket värre än det svenska språket. (Mantila 2005: 300.)

Tidningar på minoritetens språk förstärker känslan av samhörighet och den språkliga identiteten. Enligt en undersökning som Vincze (2017: 111) hänvisar till läser nästan hälften av finlandssvenskarna finlandssvenska tidningar för att upprätthålla kontakten med det svenska språket och den finlandssvenska kulturen. Man kan jämföra detta med motsvarande resultat för finskspråkiga tidningar som finlandssvenskarna läser främst för att bli informerade

om samhällseliga händelser. Att läsa finlandssvenska tidningar är alltså mer medvetet och handlar om kontakten med det egna modersmålet och den egna identiteten.

Finlandssvenskarna läser tidningar ungefär 50 minuter varje dag och prenumererar oftast på en tidning som särskilt i södra Finland oftast är *Hufvudstadsbladet*. Hälften av finlandssvenskarna läser tidningar endast på svenska, medan ca. 40 % läser både svenskspråkiga och finskspråkiga tidningar. (Vincze 2017: 109.) Detta kan kopplas till det faktum att det svenskspråkiga medieutbudet inte har hållit samma takt med det utvidgade finskspråkiga medielandskapet. Å andra sidan kan det vara svårt att veta om läsandet av svenskspråkiga medier är så pass litet som det är med tanke på att tidningar allt oftare läses på nätet och på sociala medier i dag. Detta är svårt att undersöka, inte minst på grund av innehållet i nyare medier ofta är flerspråkigt. (ibid.: 115.)

Motsvarande konkurrens mellan olika språkgrupper är inte lika tydlig i Sverige där svenskan är det klart största språket och huvudspråket samt det enda språket som har samma status som finska och svenska i Finland. Fem språk, inklusive finska, har erkänts som officiella minoritetsspråk av den svenska staten. Fast den svenska staten har skyldighet att främja deras ställning inom kulturliv och medier behöver språkgrupperna själva vara aktiva och söka pengar från staten. (Dahl 2019: 107.) Medieutbudet på de fem minoritetsspråken är också mycket begränsat. Fast det utkommer statligt finansierade nyheter på finska på Sveriges Television och Sveriges Radio finns det bara två sverigefinska veckotidningar. (Jaakkola et al. 2024.)

3 Material och metod

I avsnitt 3.1 presenterar jag kort de ledartexter som jag har använt som material och tidningarna *Svenska Dagbladet* och *Hufvudstadsbladet*. Därefter, i avsnitt 3.2, redogör jag för min metod.

3.1 Material

I detta delkapitel presenterar jag de ledartexter som jag har analyserat och de tidningar som ledartexterna har publicerats i.

3.1.1 Ledartexterna

Mitt material är fem ledartexter av *Svenska Dagbladet* och åtta ledartexter av *Hufvudstadsbladet* som har publicerats under hösten 2024. Jag har valt att ta dubbelt så många ledartexter från *Hufvudstadsbladet* eftersom *Svenska Dagbladets* ledartexter är dubbelt så långa som motsvarande texter i *Hufvudstadsbladet*. Jag har valt texter av två författare från båda dagstidningarna för att få ett mångsidigare material med olika konstruktioner och varierande språk. Från *Hufvudstadsbladet* har jag valt fyra ledartexter skrivna av Susanna Ginman och fyra skrivna av Ingemo Lindroos, och från *Svenska Dagbladet* har jag valt tre ledartexter skrivna av Peter Wennblad och två skrivna av Mattias Svensson. På detta sätt kan jag analysera texterna som representanter för hela tidningen och inte bara enstaka skribenter. Alla ledartexterna har exciperats via Pressreader.

3.1.2 *Svenska Dagbladet* och *Hufvudstadsbladet*

Svenska Dagbladet (SvD) är en av Sveriges största dagstidningar. Den grundades 1884 och är obundet konservativ och moderat. Tidningen ägs i dag av den norska mediekoncernen Schibsted. (Nationalencyklopedin 2024.) Ledartexterna i SvD handlar oftast om nationella i stället för lokala ämnen.

Hufvudstadsbladet (Hbl) är Finlands största svenskspråkiga dagstidning. Den grundades 1864 och är obundet borgerlig och liberal. Numera ägs tidningen av Bonnier News och Föreningen Konstsamfundet. Hbl publicerar nyheter som berör Svenskfinland och Norden men fokuserar på Helsingforsregionen. (hbl.fi. 2024) Detta beror antagligen på att de flesta som prenumererar på tidningen bor i huvudstadsregionen eller någon annanstans i södra Finland. Ledartexterna handlar därmed om nordiska, nationella och lokala ämnen. Som

minoritetsspråktidning har *Hufvudstadsbladet* också en betydande roll som en aktör som uppehåller det svenska språket och dess utveckling samt förstärker finlandssvenskarnas språkliga identitet (Vincze 2017: 109f.).

3.2 Metod

I detta delkapitel presenterar jag min kvalitativa analys av nominalfrasattribut samt LIX-metoden.

3.2.1 Analys av nominalfraser

Min analys är både kvalitativ och kvantitativ. Jag har excerperat alla nominalfraser med genitivattribut och satsattribut och analyserat dem närmare med fokus på satskomplexitet. Jag jämför också antalet fall mellan de två tidningarna. Därtill undersöker jag hur de två attributstyperna påverkar meningslängden och läsbarheten. Jag koncentrerar mig på nominalfraser som innehåller flera beskrivande attribut. Utgångspunkten i min analys är hur många attribut en nominalfras innehåller, och särskilt om attributen innehåller information som kunde uttryckas i en separat mening.

Ytterligare analyserar jag underordningen av attribut inom nominalfraser eftersom den kan göra nominalfraserna tunga och grammatiskt komplexa. Jag utreder vidare om det finns skillnader mellan *Svenska Dagbladet* och *Hufvudstadsbladet* vad gäller ordens abstraktionsgrad. I detta sammanhang undersöker jag också om meningarna är vänster- eller höger tunga. För vänstertunga meningar kan försvåra läsbarheten.

En faktor som kan bidra till läsbarheten i en text är ordlängden och meningslängden. På grund av detta använder jag LIX-metoden för att mäta dessa variabler. Närmare sagt gör jag ett stickprov med LIX-metoden för att få en uppfattning om läsbarheten i ledartexter från Sverige och Finland och hur den skiljer sig åt mellan länderna.

3.2.2 LIX-metoden

LIX-metoden skapades av den svenska språkforskaren Carl-Hugo Björnsson (1968), ursprungligen som mått för elevtexter (Björnsson 1968: 32). Den har inte använts lika mycket i analyser av informerande texter, men till exempel Brändh (2022) har använt den för att mäta läsbarheten hos tidningstexter.

LIX-metoden erbjuder ett enkelt sätt att få en snabb uppfattning om läsbarheten hos en text. LIX-värdet beräknas genom att man adderar den genomsnittliga meningslängden med andelen långa ord. I matrisen räknas alla ord med fler än sex bokstäver som långa. (Björnsson 1968: 66.) LIX-räknaren illustreras i figur 1:

$$LIX = \frac{\text{Antal (ord)}}{\text{Antal (meningar)}} + \frac{\text{Antal (långa ord)}}{\text{Antal (ord)}} \times 100$$

Figur 1: Formel för LIX (Rybing & Smith, 2010: 8)

Ju större siffra en text får, desto mindre läsbar är den. En text som får en siffra mindre än 30 är mycket lättläst, medan en text som får en siffra större än 60 är mycket svårläst. Det genomsnittliga värdet för tidningstexter ligger mellan 40 och 50. (lix.se.) Värdet måste dock tolkas försiktigt eftersom LIX inte säger något om textens innehåll eller semantik. Snarare analyserar LIX närmast de yttre delarna av en text. Måttet ger en uppskattning av textens läsbarhet och ska därför helst användas tillsammans med andra metoder. (Partanen, 2006: 12.) Vid sidan av LIX-värdet ger matrisen på lix.se även andelen långa ord och den genomsnittliga meningslängden, som jag också analyserar och jämför i analysdelen. Andelen långa ord beräknar man genom att dela antalet långa ord med antalet ord i en text, och på ett liknande sätt beräknar man den genomsnittliga meningslängden genom att dela antalet ord med antalet meningar, som figur 1 visar (Björnsson 1968: 66).

Tanken med LIX är att ordlängden och meningslängden påverkar läsbarheten på ett betydande sätt. Ordlängden korrelerar också med ordens abstraktionsgrad som ytterligare kan bidra till läsbarheten. (Björnsson: 35ff.) Ordlängden är dock inget absolut mått på läsbarhet: till exempel är ordformen *kartorna* inte svårare än ordformen *kartor* fast den förra formen är över sex bokstäver lång (ibid.: 218f.). En annan utmaning med LIX gäller ordens betydelse: fast man helst ska skriva kort och enkelt ska detta inte ske på bekostnad av ett mångsidigt ordförråd och en varierande meningsstruktur (Hultman & Westman 1977: 78).

Jag har valt var tionde mening från *Hufvudstadsbladets* respektive *Svenska Dagbladets* ledartexter för stickprovet av LIX. På detta sätt har jag kunnat få en helhetsbild av respektive tidnings genomsnittliga meningslängd (Björnsson 1968: 77). Jag har inte valt till exempel de tio första meningarna från varje text eftersom texterna är olika långa och stickprovet på detta sätt inte skulle ha blivit representativt. Endast löpande text har tagits med i LIX-analysen, inte till exempel rubriker eller bildtexter (Björnsson 1968: 67).

Björnssons LIX-metod har kritiserats av vissa språkforskare. Enligt Partanen (2006: 12) säger LIX-värdet ingenting om textens semantiska eller situationella drag. Björnsson noterar detta dock själv och påpekar att LIX-värdet endast ger en snabb helhetsbild av de yttre delarna av språket i en text (1968: 27). Ett annat problem med LIX-räknaren är att den inte tar hänsyn till den naturliga variationen inom språket. Eftersom den bara tar hänsyn till meningslängden och antalet långa ord ser den alla långa ord och meningar som svårlästa fast detta inte alltid är fallet. En text som innehåller korta meningar och korta ord kan innehålla flera abstrakta ord, vilket gör den mindre läsbar. (Lundberg & Reichenberg 2009: 43f.) Därför måste man alltid analysera texter djupare. Den siffra som LIX-räknaren ger ska snarare användas som hjälpmedel för en närmare analys, vilket är fallet även i min avhandling.

4 Analys

I detta kapitel presenterar jag mina resultat. I avsnitt 4.1 diskuterar jag användningen av genitivattribut och i avsnitt 4.2 användningen av satsattribut. I avsnitt 4.3 analyserar jag hur fraskomplexiteten påverkar läsbarheten. I avsnitt 4.4 redogör jag för andra centrala skillnader mellan ledartexterna i *Svenska Dagbladet* och *Hufvudstadsbladet*. I avsnitt 4.5 gör jag ett stickprov med LIX-metoden för att belysa läsbarheten av dessa texter ytterligare.

Avsnitt 4.1 respektive 4.2 fokuserar på de två attributstyper som är mest intressanta med tanke på min undersökning och läsbarhet: genitivattribut och satsattribut. Jag undersöker närmare genitivattribut och som-satser eftersom genitivattribut är en välkänd finlandism och som-satser ofta innehåller mycket information i kort form. Särskilt som-satserna kan göra meningarna långa. Först presenterar jag dock antalet genitivattribut och som-satser i mitt material i tabell 1:

Tabell 1: Antal genitivattribut och som-satser i *Hufvudstadsbladets* och *Svenska Dagbladets* ledare.

	Antal genitivattribut	Antal som-satser
<i>Hufvudstadsbladets</i> ledare	56	53
<i>Svenska Dagbladets</i> ledare	64	60

Svenska Dagbladets ledare innehåller något fler genitivattribut och som-satser än *Hufvudstadsbladets* ledare. Skillnaden i förekomster är dock liten. Antalet varierar också stort mellan skribenterna, särskilt i *Svenska Dagbladet*. Detta beror på att *Svenska Dagbladets* ledartexter är olika långa, varför jag inte författarnas personliga skrivstilar utan koncentrerar mig på skillnaderna mellan det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet. Jag har markerat alla nominalfraser jag vill lyfta fram med hakparenteser.

4.1 Genitivattribut i texterna

Anledningen till att jag undersöker genitivattribut är att ett rikligt bruk av dem är en välkänd finlandism. På grund av detta är det något överraskande att det förekommer fler genitivattribut i de sverigesvenska texterna än i de finlandssvenska texterna. Man kan tolka detta som att de finlandssvenska språkråd som uppmanat till att undvika genitivattribut har lyckats.

Finlandssvenska skribenter är kanske mer försiktiga med dem i sina texter.

Genitivattributen i det finlandssvenska materialet finns i ganska enkla nominalfraser. De står oftast utan bestämmelser eller med ett par andra attribut, oftast adjektivattribut. Exempel (26) och (27) belyser detta:

(26) [Regeringens anpassning] skapar skador – oklart om målet nås (Hbl 4/9)

(27) Dessutom märker man på ministeriet att [Tavios nya linje] konkret betyder att projekt prioriteras ner inom det här området. (Hbl 28/8)

Exemplen visar vanliga konstruktioner där genitivattribut förekommer i *Hufvudstadsbladets* ledare. Det finns dock mer komplexa genitivkonstruktioner i det finlandssvenska materialet, till exempel det följande exemplet:

(28) Det finns dessutom en gnagande oro bland experter på UM att [Finlands flaggskepp flickors och kvinnors rättigheter] får mindre betydelse, om tjänstemännen inte ständigt håller frågan framme. (Hbl 28/8)

Nominalfrasen i exempel (28) består av huvudordet *flaggskepp* som bestäms närmare med ett genitivattribut, *Finlands*. Den fungerar som en apposition till en annan nominalfras som innehåller genitivattributet *flickors och kvinnors rättigheter*. Detta är en ganska onaturlig och komplicerad konstruktion på svenska som kan ha påverkats av finskans genitivkonstruktioner. Man borde hellre skilja åt dessa två delar av nominalfrasen med kommatecken eller tankestreck. Å andra sidan skulle en som-sats inte heller fungera så bra, som vi ser i den omformulerade meningen i följande exempel:

(29) Det finns dessutom en gnagande oro bland experter på UM att [flickors och kvinnors rättigheter, som är ett av Finlands flaggskepp], får mindre betydelse, om tjänstemännen inte ständigt håller frågan framme.

Som exempel (29) visar finns det en anledning till att författaren har valt att använda en komplexare nominalfraskonstruktion med två genitivattribut vid sidan av varandra. Om man ville uttrycka innehållet som den första genitiven i exempel (28) ger skulle man behöva uttrycka det med en icke-restriktiv som-sats. Detta skulle i sin tur avbryta meningen på ett negativt sätt.

De sverigesvenska texterna innehåller fler genitivattribut än de finlandssvenska texterna. De är dock oftast mycket enkla, som i följande exempel:

(30) Också vi som är kritiska mot [Jomshofs kommunikation och politiska linje] har behövt försvara hans rätt att yttra sig. (SvD 27/9)

Detta är ett vanligt exempel på genitivattribut i *Svenska Dagbladet*. Genitivattribut kombineras oftast med endast ett par andra attributstyper, vanligen adjektivattribut eller prepositionsattribut. Det finns dock exempel i det sverigesvenska materialet där genitivattribut förekommer i en komplex fraskonstruktion. Detta gäller särskilt fraser där man återger något som någon annan har sagt, vilket är vanligt i tidningstexter. Detta syns i följande exempel:

(31) Gruppen av rutinerade militärer från demokratiska länder, som kallar sig för High Level Military Group (HLMG), dömer ut [chefsåklagaren Karim Khans resonemang om att Israel ägnar sig åt systematiska krigsförbrytelser]. (SvD 19/9)

Hela frasen i hakparentesen fungerar som objekt i meningen, det vill säga den bildar en sammanhängande nominalfras. Nominalfrasen har ordet *resonemang* som huvudord, och det bestäms av ett genitivattribut som i sin tur innehåller en apposition, *chefsåklagaren Karims Khans resonemang*. Därtill följs huvudordet av ett prepositionsattribut och ett satsattribut, *om att Israel ägnar sig åt systematiska förkrigsförbrytelser*. Hela meningen blir ännu komplexare i och med att den innehåller en inskjuten som-sats. Det är egentligen denna som-sats som ger meningen ett tungt intryck. Jag redogör närmare för satsattribut i avsnitt 4.2.

Alla genitivattribut i både det sverigesvenska och det finlandssvenska materialet uttrycker subjektiv genitiv. I de flesta fall har genitivsuffixet -s fogats till en person eller en aktör som gör något. Exempel (32) och (33) belyser detta:

(32) Exempel på detta är att [ett antal vänsterpartisters antisemitiska yttranden] har blivit återkommande diskussionsämne i medierna och i partipolitiska debatter. (SvD 27/9)

(33) [SFP:s ordförandebyte] har inte lett till ett högre stöd på riksplan – det blir Adlercreutz stora utmaning (Hbl 25/9)

I exemplen är kopplingen mellan aktör och handling klar: det är vänsterpartister som har yttrat sig antisemitiskt och SFP som har bytt ordförande. Fast genitivattributet i exempel (33) innehåller en lång nominalisering, *ordförandebyte*, fungerar meningen bra på grund av att hela nominalfrasen är ganska kort.

Jag har inte hittat några genitivattribut som kan kategoriseras som objektiv genitiv. Detta är dock inte överraskande – båda dagstidningarna är rikstäckande, och språket i dem håller därför hög kvalitet. Man skulle säkert kunna hitta exempel på objektiv genitiv särskilt i mindre finlandssvenska tidningar. Även abstrakta och komplexa genitivkonstruktioner i mitt material, som den i följande exempel, kan tolkas som subjektiva:

(34) När utredaren kontaktade Sveriges ambassad i Harare, fick han veta att de 67 500 gröna jobben i Zimbabwe avsåg [programmets målsättning], inte det verkliga utfallet. (SvD 2/9)

Även i detta fall kan man tolka betydelsen så att programmet *har* en målsättning. Detta är också en ganska vanlig kollokation. Konstruktionen är lättläst fast den är ganska komplex.

Förutom subjektiv och objektiv genitiv kan genitivattributen analyseras enligt den relation som råder mellan attributet och huvudordet. Som jag konstaterat i avsnitt 2.1.2 kan relationen till exempel vara mellan ägare och egendom, agent och handling eller helhet och del. Relation mellan agent och handling visades i exempel (32). Jag illustrerar andra relationer med hjälp av följande exempel:

(35) Konflikten i Mellanöstern har lite ofinskt landat bland samtalsämnena i aktualitetsprogrammen och [riksdagens korridorer]. (Hbl 8/10)

(36) Vad vi ser här är ett flagrant exempel på hur en akademi avsedd för fria och kritiska tankar allt oftare iklär sig rollen som [maktens redskap]. (SvD 4/10)

Exempel (35) är ett bra exempel på relationen mellan del och helhet. Sådana här tydliga relationer är dock ganska sällsynta i mitt material eftersom de flesta genitivattribut uttrycker närmare relationer som är svåra att definiera entydigt. *Maktens redskap* i exempel (36) är ett belysande exempel – genitiven uttrycker inte att makten har ett redskap utan att akademien är ett redskap som man kan utöva makt med. Andra liknande oklara relationer är *krigets spelregler* (SvD 19/9) samt *Kristdemokraternas ordförande Sari Essayah* (Hbl 7/10). På sätt och vis handlar även dessa exempel om relation mellan ägare och egendom (kriget *har* spelregler och Kristdemokraterna *har* en ordförande) men i verkligheten är relationen inte så entydig.

Det finns också genitivattribut i materialet som närmast kan kategoriseras som idiomatiska fraser som *i Tanzanias fall* (SvD 2/9). Man skulle i princip kunna omformulera detta som

fallet Tanzania, men det låter inte så idiomatiskt. Prepositionen *i* i denna konstruktion gör att genitivkonstruktionen låter naturligare. Med andra ord bildar *i Tanzanias fall* en lexikaliserad fras. Fast de relationer som genitivkonstruktionerna uttrycker är lite oklara orsakar de inte sålunda några större tvetydigheter i texterna.

4.2 Satsattribut i texterna

Satsattribut är också intressanta för min analys eftersom de innehåller mycket information som kunde uttryckas med hjälp av två skilda meningar. Detta gäller särskilt som-satser som är vanliga i både *Hufvudstadsbladet* och *Svenska Dagbladet*. Flera av de relationer som som-satserna uttrycker är tydliga.

De sverigesvenska texterna uppvisar allmänt en mer mångfasetterad fraskomplexitet än de finlandssvenska texterna. Som-satserna i det finlandssvenska materialet är oftast korta och skapar inga oklarheter. Detta kommer fram i exempel (37) och (38):

(37) [Var och en som rör sig i Helsingfors] kan konstatera att ambitionen har uppfyllts – det cyklas betydligt mer nu är tidigare. (Hbl 17/9)

(38) Den kristna sionismen godkänner [allt som Israel gör] eftersom det handlar om Guds folk. (Hbl 7/10)

Som-satserna i (37) och (38) orsakar inga otydligheter eftersom de har en klar satsdelsfunktion (subjekt respektive objekt) och det finns ingenting i meningen som skulle avbryta läsandet. Det finns dock en del som-satser i det finlandssvenska materialet som har urskilts med ett kommatecken. En sådan nominalfras visas i exempel (39):

(39) Det bekräftas i [en ännu opublicerad rapport från Migrationsinstitutet, som visar att finlandssvenskarna utgjorde hälften av alla finländare som flyttade till Sverige åren 2002–2003]. (Hbl 19/9)

Det finns mycket information packad i en kort form i denna nominalfras. Huvudordet *rapport* bestäms av ett framförställt participattribut som uttrycker att rapporten ännu inte har publicerats samt av ett efterställt prepositionsattribut som uppger vem som har skrivit rapporten. Därtill bestäms huvudordet av en lång som-sats som ger ytterligare information om rapportens innehåll, inklusive årtal. Språket i exemplet liknar språket i myndighetstexter som

ofta präglas av krångliga fraskonstruktioner. På grund av detta blir hela meningen ganska tung.

Satsattributen används samtidigt på intressanta och vacklande sätt särskilt i de sverigesvenska ledartexterna. Som-satserna skiljs också i *Svenska Dagbladets* ledare ofta från den omgivande satsen med hjälp av ett kommatecken, som i följande exempel:

(40) Innan den skickas in undertecknas den av [hela myndighetens styrelse, som på heder och samvete ”intygar att årsredovisningen ger en rättvisande bild av verksamhetens resultat]”. (SvD 2/9)

Eftersom som-satsen i exempel (40) har skiljts från den övriga satsen ger den ett intryck av att inte innehålla väsentlig information. Detta är lite konstigt med tanke på att den i själva verket innehåller viktig information, men kan också bero på svenskans lite oklara och vacklande kommateringsregler. Jag antar att författaren med kommatecknet avser att som-satsen är icke-restriktiv.

Enligt *Svenska skrivregler* (2008: 178ff.) är svenskans kommateringsregler i dag ganska fria och kommatecken används främst för tydlighetens skull. På grund av detta kan det ibland vara svårt att slå fast om man borde använda kommatecken eller inte. Det finns bisatser som aldrig har komma, bisatser som alltid har komma och bisatser där man själv kan bestämma om man vill använda komma. Som jag noterat i avsnitt 2.5.1 innehåller ledartexterna ofta icke-restriktiva bisatser, och dessa ska markeras med kommatecken. Som-satsen i exempel (40) är ett bra exempel på detta. Restriktiva som-satser ska man däremot inte skilja med kommatecken eftersom de inte innehåller ”mindre viktig information”. En annan möjlig orsak till att som-satsen har avskilts från den övriga meningen i exempel (40) är att den är ganska lång. Kommateringen har troligen använts för att underlätta läsningen.

4.3 Fraskomplexitet

Fraskomplexiteten varierar mellan nominalfraserna i mitt material. Oftast innehåller de endast ett par attribut, vanligen adjektivattribut och prepositionsattribut. Jag har redan noterat detta i avsnitt 4.1 och 4.2. Det finns dock vissa nominalfraser i mitt material som innehåller flera attribut som är underordnade. Sådana nominalfraser är mer frekventa i det sverigesvenska materialet.

Generellt innehåller nominalfraserna i *Hufvudstadsbladets* ledare ganska få bestämmingar. Det finns dock vissa undantag. En mycket komplex nominalfras finns i exempel (41):

(41) Det senaste exemplet på glåpord som går över gränsen är [riksdagsledamoten Jenna Simulas (Sannf) utrop ”Kan vi få höra samma på arabiska!” (fri översättning)] när SDP-ordföranden höll ett anförande på svenska i plenum. (Hbl 29/9)

Detta är en av de mest komplexa nominalfraserna i de finlandssvenska ledartexter som jag har undersökt. Nominalfrasen består av huvudordet *utrop* som har utvidgats med en nominalfras i genitivform *riksdagsledamoten Jenna Simulas*. Denna nominalfras är i sin tur komplex på grund av att den innehåller en apposition, *riksdagsledamoten*. Huvudordet *utrop* fungerar också själv som en apposition till det står som inom dubbla citattecken. Det finns alltså mycket underordning i denna nominalfras och därtill ytterligare information i parenteserna. Med andra ord har mycket information packats inom en nominalfras och en mening. Å andra sidan är bitarna ganska korta och därför fungerar meningen ganska bra. Det är också viktigt att notera att citat lätt gör meningarna längre.

Även om de sverigesvenska ledartexterna också innehåller få komplexa nominalfraser är de något komplexare än nominalfraserna i de finlandssvenska ledartexterna. Detta beror på att nominalfraserna i det sverigesvenska materialet innehåller fler underordnade nominalfraser och parentetiska inskott. Följande exempel visar detta:

(42) Rapportförfattaren, en utredningssekreterare på Eba, hade tittat närmare på [de avsnitt i Sidas två senaste årsredovisningar som rör en av myndighetens mest prioriterade frågor – att skapa jobb och sysselsättning i utvecklingsländer]. (SvD 2/9)

Det finns flera parentetiska och underordnade element i meningen i exempel (42). Ordet *rapportförfattaren* bestäms närmare av den preciserande nominalfrasen *en utredningssekreterare* som har skilts från den övriga meningen med kommatecken. Därtill bestäms nominalfrasen med den långa som-satsen av ett parentetiskt inskott som beskriver närmare den föregående nominalfrasen och har skilts från den övriga meningen med ett tankstreck. Närmare bestämt förklarar inskottet vad en av myndighetens mest prioriterade frågor är. Jag diskuterar bruket av tankstreck närmare i samband med följande exempel.

Det finns också flera intressanta fall där tankstrecket har använts för att uttrycka ytterligare information. Ett sådant fall ser vi i följande exempel:

(43) Redan i denna utgångspunkt ställs akademien i motsatsförhållande till [två av det fria samhällets bärande komponenter – konsumenter och företagare]. (SvD 4/10)

Inom hakparenteserna finns en nominalfras med ordet *två* som huvudord. Detta huvudord beskrivs närmare med hjälp ett prepositionsattribut, *av det fria samhällets bärande komponenter*. *Konsumenter och företagare* kan ses som en del av nominalfrasen eftersom nominalfrasen *komponenter* fungerar som apposition i förhållande till den. Det är också intressant att den del av nominalfrasen som beskrivs som bärande komponenter (*konsumenter och företagare*) har skilts med tankstreck från den övriga meningen. Enligt *Svenska skrivregler* (2008: 191) kan tankstreck användas vid parentetiska inskott, vilket är fallet i exempel (43). Det som kommer efter tankstrecket beskriver närmare den nominalfras som står före tankstrecket, det vill säga konsumenter och företagare *är* de bärande komponenterna i ett fritt samhälle. Med andra ord har tankstrecket i exempel (42) och (43) använts före en tillfogad förklaring (Svenska skrivregler 2008: 191). Ett annat skiljetecken som uttrycker samma betydelse är kolon (ibid.: 188).

Det finns även andra exempel i materialet där tankstrecket har använts på ett intressant sätt. Detta syns i följande exempel:

(44) Alternativet är [en ramp som börjar – från Munksnåshållet sett – innan Fölisövägen och den branta och långa backen]. (Hbl 17/9)

I exempel (44) har ett prepositionsinscott placerats mitt i som-satsen och urskilts med tankstreck. Det är helt normenligt att använda tankstreck på detta sätt eftersom den tillagda informationen ger ytterligare information, i likhet med exempel (42) och (43). Därtill ger tankstrecket en viss rytm åt hela meningen och sätter mer fokus på det som står mellan tankstrecken. Å andra sidan avbryter detta inskott meningen och strukturen i som-satsen. Inskottet (som fungerar som adverbial i som-satsen) har dessutom placerats på en annan plats än normalt eftersom det ligger efter det finita verbet. Man har därmed satt mer fokus på denna satsdel. Meningen skulle kanske fungera bättre och inte bli avbruten om adverbiallet stod på sitt vanliga ställe mellan ordet *som* (subjekt) och det finita verbet. En sådan omformulerade mening visas i följande exempel:

(45) Alternativet är [en ramp som från Munksnåshållet sett börjar innan Fölisövägen och den branta och långa backen].

På detta sätt skulle man slippa det parentetiska inslaget, och hela meningen skulle flyta bättre. Fast detta inslag antagligen har placerats efter det finita verbet i exempel (44) för att tydliggöra relationen till ordet *Fölisövägen* skulle meningen bli mycket enklare och grammatiskt tydligare om man placerade adverbialiet före det finita verbet och utan tankestreck. Sådana här fall är dock ganska sällsynta både i det sverigesvenska och det finlandssvenska materialet.

4.4 Övriga drag som påverkar läsbarheten i *Svenska Dagbladet* och *Hufvudstadsbladet*

Det finns också andra drag som påverkar läsbarheten i ledartexterna. Först diskuterar jag meningstyngd i materialet, ett drag som kan påverka läsbarheten. I de exempel som gäller detta har jag markerat verben i fetstil. Därefter redogör jag för andra språkdrag som jag lagt märke till i materialet.

Analys av ledartexterna visar att de flesta meningarna är högertunga. Tunga nominalfraser har oftast placerats i slutet av meningen, det vill säga efter verbet. Exempel (46) belyser detta:

(46) En del väckelsekristna **gör** en Bibeltolkning som går ut på att tillkomsten av staten Israel är ett förebud för jordens undergång och Jesus återkomst, [...]. (Hbl 8/10)

I exempel (46) har den långa nominalfrasen med ett satsattribut placerats efter verbet. Det gör det lätt att förstå innehållet när subjekt och verb står bredvid varandra. Fast som-satsen gör hela satsen ganska tung kan man jämföra detta med exempel (47) där jag har manipulerat satsen så att den långa nominalfrasen står före det finita verbet. Jag har utelämnat en del av meningen för tydlighetens skull.

(47) En Bibeltolkning som går ut på att tillkomsten av staten Israel är ett förebud för jordens undergång och Jesus återkomst **är** en vanlig tolkning hos en del väckelsekristna, [...].

Meningen i exempel (47) är helt grammatiskt korrekt men inte så läsbar som i exempel (46). Eftersom verbet kommer sent blir sambanden mellan de olika satsdelarna oklara. Detta visar hur man hellre ska ha högertunga meningar.

Särskilt som-satser i början av en mening gör vissa meningar i ledartexterna vänstertunga och svårlästa. Sådana meningar förekommer särskilt i *Svenska Dagbladets* ledartexter. Ett exempel ser vi i följande exempel:

(48) De redovisade framgångarna för ett jobbprogram för kvinnor och ungdomar – som var så stora att projektet förärades ett eget avsnitt i regeringens budgetproposition – **byggde** i själva verket på en felskrivning. (SvD 2/9)

Detta är ett bra exempel på hur vänstertyngd och en lång inskjuten som-sats kan försvåra läsbarheten. Det finns mycket information i början av meningen. Eftersom som-satsen har skiljts från den övriga satsen bryter den också läsningen av meningen. Författaren har försökt uttrycka mycket information inom en mening. Själva kärnan i satsen *De redovisade framgångarna för ett jobbprogram för kvinnor och ungdomar [...] byggde i själva verket på en felskrivning* är ganska kort och läsbar. Den inskjutna som-satsen kunde därför gärna omskrivas som en separat mening. Å andra sidan signalerar tankestrecken att det kommer ytterligare information mitt i satsen och att man ska hålla en paus (se avsnitt 4.3).

Ett annat drag som påverkar läsbarheten och vidare även meningstyngden är meningar som inte innehåller något finit verb. Exempel (49) belyser detta:

(49) Hellre skrynklig T-tröja och schysst beteende. (Hbl 28/9)

Detta är ett vanligt drag i ledartexterna eftersom man ska skriva så kort och kompakt som möjligt. Samtidigt fokuserar man på det viktigaste och sparar på utrymmet. Å andra sidan påverkar draget också meningslängden eftersom meningarna blir kortare. Man kan dock fråga sig om avsaknaden av ett finit verb snarare försvårar än underlättar läsbarheten. Betraktat ur en annan synvinkel betyder de korta meningarna att det blir variation mellan korta och långa meningar, något som är önskvärt. Fast sådana här meningar bryter mot grammatikregeln att varje mening ska innehålla ett finit verb kan det vara ett medvetet stilistiskt val av skribenten. Det kan också vara ett sätt att skapa en viss rytm och dynamik i texten, i likhet med kommatering och tankstreck som jag redan har diskuterat i avsnitt 4.3. Meningar utan verb är dock i allmänhet ganska sällsynta i mitt material.

Nominalfraserna i mitt material innehåller också andra typer av attribut än genitivattribut och satsattribut. Jag har redan nämnt i avsnitt 4.1 att adjektivattribut och prepositionsattribut är mycket vanliga och jag ska inte gå närmare in på dessa typer eftersom de inte påverkar

läsbarheten på ett betydande sätt. I stället diskuterar jag de attribut som kan påverka läsbarheten eller som på andra sätt sticker ut i materialet.

Participattribut är relativt sällsynta, vilket är ganska överraskande. Jag hade en hypotes om att *Hufvudstadsbladets* ledare skulle innehålla flera participattribut eftersom ett rikligt bruk av denna typ av attribut är en känd finlandism. De förekommer visserligen i det finlandssvenska materialet men försämrar oftast inte läsbarheten. Ett undantag är nominalfraser som innehåller flera framförställda och efterställda attribut, som i exempel (39). Participattribut används på ganska liknande sätt även i *Svenska Dagbladets* ledartexter, det vill säga jag inte har lagt märke till någon skillnad mellan de två tidningarna.

Appositioner är överraskande frekventa i ledartexterna, men detta kan bero på att ledartexterna ofta handlar om personer som har titlar som *statsminister* eller *doktor*. Fast appositionerna är naturliga i tidningstexterna ger de ett ganska tungt och stelt intryck, som i följande exempel:

(50) Ett exempel är [utrikeshandels- och utvecklingsminister Ville Tavios] styrning av vissa begrepp, som sexuella minoriteter. (Hbl 28/8)

Jag har här markerat nominalfrasen med appositionen inom hakparenteser fast den ingår i en större nominalfras. Särskilt denna apposition känns tung i texten eftersom det finns två samordnade förled till ordet *minister*. Titeln är dock officiell och kan därför inte ersättas. Jag har emellertid inte heller lagt märke till någon större skillnad i bruket av appositioner mellan *Svenska Dagbladets* och *Hufvudstadsbladets* ledartexter.

Ett lexikalt drag som påverkar ledartexternas läsbarhet är långa och abstrakta ord, något som lätt påverkar hur ledartexterna uppfattas. Orden är dessutom också samhällsligt betingade och ibland semantiskt oklara. Exempel (51) belyser detta:

(51) Allt fler inser att [den nuvarande offentliga förbuds- och restriktionsproduktionen] innebär kännbara ekonomiska kostnader. (SvD 4/10)

Den nominalfras som jag har markerat med hakparenteser innehåller också en tung och lång nominalisering, *förbuds- och restriktionsproduktionen* (se avsnitt 2.3.1). Sådana här nominaliseringar ger ett tungt intryck i ledartexterna som ofta behandlar olika samhällsliga fenomen. Långa och abstrakta ord samt komplexa nominalfraskonstruktioner påverkar också LIX-värdet som jag diskuterar i nästa avsnitt.

4.5 LIX-värden

Jag har som framgått också räknat LIX-värden för det finlandssvenska respektive den sverigesvenska materialet. LIX-värdena beskriver läsbarheten hos ledartexterna i mitt material. Dessa värden måste dock analyseras närmare och relateras till textgenren i fråga, det vill säga ledartextgenren i min undersökning.

Som jag beskrivit i avsnitt 3.2 har jag tillämpat LIX-metoden på var tionde mening från *Hufvudstadsbladets* respektive *Svenska Dagbladets* ledartexter. Jag presenterar LIX-värdet, antalet långa ord (med fler än sex bokstäver) och den genomsnittliga meningslängden för vardera tidningen i följande tabell:

Tabell 2: LIX-värde, andel långa ord och genomsnittlig meningslängd i *Hufvudstadsbladets* och *Svenska Dagbladets* ledare.

	LIX-värde	Andel långa ord	Genomsnittlig meningslängd
<i>Hufvudstadsbladets</i> ledare	40	26,5	13,78
<i>Svenska Dagbladets</i> ledare	48	28,61	19,61

LIX-värdet för de finlandssvenska ledarna är 40, vilket betyder att de kan kategoriseras som medelsvåra. Värden mellan 40 och 50 är typiska för tidningstexter. Andelen långa ord är 26,5, och den genomsnittliga meningslängden är 13,78. LIX-värdet för de sverigesvenska ledartexterna är något högre, 48. Fast det ligger nära gränsen till svårlästa texter är också de fortfarande medelsvåra och typiska tidningstexter. Andelen långa ord ligger på 28,61 och den genomsnittliga meningslängden på 19,61 i det sverigesvenska materialet. Skillnaden i meningslängd är alltså mer påfallande än skillnaden i andel långa ord.

Man kan jämföra LIX-värdena med dem som Brändh (2022) har kommit fram till, 45 för *Svenska Dagbladet* och 48 för *Hufvudstadsbladet*. Både mina och Brändhs (2022) siffror befinner sig dock inom de typiska värdena för dags- och veckopress. Meningarna är längre i det sverigesvenska materialet än i det finlandssvenska materialet, vilket också Brändh (2022) har kommit fram till i sin undersökning. Detta kan bero på att de sverigesvenska ledartexterna är längre, vilket gör att de sverigesvenska skribenterna har haft mer utrymme att utveckla sina tankar. Å andra sidan kan man i fråga om meningslängden ana ett slags försiktighet hos de finlandssvenska journalisterna. Den kortare meningslängden kan också bero på att finlandssvenska skribenter har en annorlunda rytm och ett något annorlunda sätt att skriva än

de sverigesvenska skribenterna. De exempel som jag har presenterat i föregående avsnitt i detta kapitel antyder att de finlandssvenska skribenterna verkar undvika för informationstäta meningar och hellre spjälkar informationen i mindre bitar. Detta kan jämföras med sverigesvenska skribenter som försöker skjuta in så mycket information som möjligt, särskilt i form av långa som-satser.

Det är intressant att andelen långa ord är lite lägre i *Hufvudstadsbladets* ledare än i *Svenska Dagbladets* ledare. Man kan jämföra siffrorna i tabell 2 med de siffror som Brändh (2022) har fått i sin undersökning, 32,6 % för *Hufvudstadsbladets* ledare och 21,5 % för *Svenska Dagbladets* ledare. Skillnaden kan dock bero på att Brändh (2022) endast har undersökt två enstaka ledartexter för sin LIX-analys. Ämnet kan påverka textens abstraktionsgrad på ett betydande sätt: en ledartext som handlar om ett abstrakt fenomen kan innehålla fler abstrakta ord än en ledartext som handlar om en konkret händelse. Läsbarhet och språkliga konstruktioner kan dessutom variera enligt författare eftersom varje skribent har sin egen stil.

Språkdrag som bidrar till den längre meningslängden i det sverigesvenska materialet är långa som-satser och långa abstrakta ord. Dessa har jag redan diskuterat i avsnitt 4.2 respektive 4.4. Ett annat drag som påverkar läsbarheten och meningslängden särskilt i det sverigesvenska materialet är långa citat. Ett av dessa finns i följande exempel:

(52) ”De flesta därutöver har vänner, familjemedlemmar och bekanta som arbetar på dessa organisationer”, skriver internrevisionen, som också noterar att Civsam i sina rekryteringsannonser beskriver det som meriterande att ha arbetat på någon av organisationerna som Civsam finansierar. (SvD 9/9)

Detta är ett extremt men inte sällsynt exempel på en mening som innehåller mycket information och olika språkliga fenomen som påverkar läsbarheten. Fast själva citatet är kort efterföljs ordet *internrevisionen* i anförandesatsen av en lång som-sats. Denna kombination gör hela meningen mycket tung och lång. LIX-värdet för meningen i exempel (52) blir 75 som motsvarar en mycket svår byråkratisk text. Fast meningen är lång ger den ändå ett inte så tungt intryck eftersom den är högertung. Eftersom den långa som-satsen har placerats i slutet påverkar den inte läsbarheten.

Enligt Björnsson (1968: 67) ska man också helst utelämna för långa citat i LIX-analysen just därför att de kan påverka LIX-längden för mycket och ge en icke-representativ bild av texten. Sådana citat som i exempel (52) är dock vanliga i mitt material eftersom ledartexterna ofta

citerar till exempel rapporter och undersökningar. Därför har jag tagit dem med i min analys. Samtidigt ska man komma ihåg att LIX-matrisen endast tar hänsyn till de yttre delarna av en text, och man ska därför inte tolka dem som absoluta mått på läsbarheten. LIX-analysen stöder likväl det som jag redan har kommit fram till i min undersökning: *Svenska Dagbladets* ledare innehåller längre meningar och komplexare fraskonstruktioner än *Hufvudstadsbladets* ledare.

5 Sammanfattning

Jag har i denna undersökning undersökt läsbarheten i *Hufvudstadsbladets* och *Svenska Dagbladets* ledartexter med tanke på fraskomplexitet och meningstyngd. Som material har jag haft åtta ledartexter publicerade i *Hufvudstadsbladet* och fem ledartexter publicerade i *Svenska Dagbladet* under hösten 2024. Vad gäller fraskomplexiteten har jag fokuserat på genitivattribut och som-satser. Jag har också använt LIX-metod för att få en synvinkel till på fras- och meningskomplexiteten. För LIX-analysen har jag excerperat var tionde mening från *Hufvudstadsbladets* respektive *Svenska Dagbladets* ledartexter för att få två jämförbara delmaterial.

Det finns 56 genitivattribut och 53 som-satser i *Hufvudstadsbladets* ledartexter respektive 64 genitivattribut och 60 som-satser i *Svenska Dagbladets* ledartexter. Skillnaderna i antalet genitivattribut och som-satser är alltså små. Antalet varierar dock avsevärt särskilt mellan de sverigesvenska ledartexterna. Detta antyder att förekomsten av som-satser och genitivattribut troligen beror mer på författare och ämne. Det sverigesvenska materialet innehåller dock något komplexare, längre och mindre läsbara fraskonstruktioner än det finlandssvenska materialet. De sverigesvenska ledartexterna uppvisar bland andra fler och komplexare som-satser som borde omskrivas som separata meningar.

De genitivattribut som finns i materialet är oftast korta och förekommer i samband med ett par andra typer av attribut, till exempel adjektivattribut. Å andra sidan är relationen mellan bestämning och huvudord ofta oklar och nominalfrasen där genitivattributet ingår bildar en lexikaliserad fras. Objektiv genitiv förekommer inte alls i materialet, något som kan bero på att båda tidningarna är rikstäckande och därför bearbetar språket noggrant.

Som-satserna i mitt material är i allmänhet klara vad gäller betydelsen och orsakar inga tvetydigheter. Det sverigesvenska materialet innehåller dock fler och komplexare som-satser som gärna kunde omskrivas som separata meningar. Särskilt problematiska är som-satser som har placerats i början av meningen och som därmed bryter mot tyngdprincipen, det vill säga att långa satsdelar ska placeras till höger om verbet. Båda materialen innehåller långa som-satser som har avskilts från den omgivande meningen med kommatecken. Detta kan bero på att flera av dessa som-satser är icke-restriktiva (innehåller mindre väsentlig information) och att de ofta är ganska långa. Å andra sidan är svenskans kommateringsregler ganska fria och

man kan också tolka bruket av komma som ett stilistiskt val med vilket skribenterna försöker skapa en viss rytm och variation i meningarna.

Det språkdrag som mest orsakar tvetydighet är de långa satsattribut som har avskilts från den omgivande meningen med hjälp av kommatecken eller tankestreck. Fast dessa av allt att döma är vanliga drag i svenskspråkiga ledartexter bryter de flytet på flera ställen. Dessa parentetiska inslag och som-satser är tydligen ett sätt för författarna av ledartexter att få in så mycket information som möjligt inom ett avgränsat utrymme. De skribenter som skriver ledartexterna ägnar sig också mycket tid åt att finslipa sina texter. Detta är på sätt och vis en paradox: man ska skriva så läsbara tidningstexter som möjligt, men samtidigt måste man packa in mycket information i kort form. Fast min analys pekar på att det finns flera meningar i aktuella ledartexter som kunde skrivas som separata meningar är det inte alltid möjligt. Å andra sidan är det inte läsarvänligt att skriva långa och komplexa konstruktioner. Alltför komplexa konstruktioner är dock ganska sällsynta, särskilt i *Hufvudstadsbladets* ledartexter.

Att ledartexterna fortfarande innehåller komplexa konstruktioner som upplevs som svårlästa kan också bero på andra orsaker. Ledartexter skrivs ofta i brådska och de innehåller information som har översatts från andra språk, oftast engelska. Ledartexter behandlar ofta samhällseliga och komplexa händelser, vilket syns till exempel i det abstrakta ordförrådet. Orden är också långa och samhällseligt betingade. Detta bidrar till att ledartexterna kan upplevas som krångliga.

De finlandssvenska skribenterna tycks vara lite försiktigare med sitt språk än de sverigesvenska skribenterna. Detta kan relateras till att finlandssvenska språkvårdare länge har avrått från till exempel krångliga genitivkonstruktioner. *Hufvudstadsbladet* är också ganska konservativt gällande språket i sina tidningstexter, och det förekommer inga särskilt komplexa konstruktioner som skulle bryta mot svenskans stilmnormer. *Hufvudstadsbladet* är dessutom en rikstäckande dagstidning och innehåller därför färre finlandismer än lokala tidningar.

En annan förklaring till att finlandssvenska skribenter är försiktiga med sitt språk är minoritetsstressen – de är rädda för att deras språk ska stämpas som ”felaktigt” eller ”slarvigt”. Detta beror antagligen på att finlandssvenskan talas av en relativt liten minoritet i Finland, och man vill bevara det egna språket genom att bibehålla dess konservativa, grammatiskt korrekta drag. Detta kan jämföras med språket i *Svenska Dagbladet* som ofta är

mycket kreativare och komplexare, med långa som-satser och meningar. Detta bekräftar Tolvanens (2016: 136) observationer om att fraskonstruktionerna är mer komplexa i sverigesvenska texter än i finlandssvenska texter. Fast detta också kan bero på att de sverigesvenska ledartexterna är längre än de finlandssvenska motsvarigheterna tycks språket vara ganska olika i de två undersökta tidningarna.

De flesta meningarna i materialet är högertunga, det vill säga de långa fraserna har placerats efter det finita verbet. Detta är särskilt viktigt i ledartexter som ofta är tätskrivna och innehåller mycket information samt flera abstrakta ord. De få vänstertunga meningarna innehåller oftast som-satser och andra långa fraser som av någon anledning har placerats i början av meningen. Å andra sidan kan vänstertyngd också bero på svenskans ordföljdregler: korta bisatser slutar ofta på det finita verbet. De långa satsattributen som särskilt i det sverigesvenska materialet står i början av meningen gör meningarna vänstertunga och långa. Detta påverkar i sin tur LIX-värdet.

LIX-värden för ledartexterna i båda tidningarna håller sig inom de typiska värdena för dags- och veckopress, mellan värden 40 och 50. LIX-värdet är 40 för *Hufvudstadsbladets* ledartexter och 48 för *Svenska Dagbladets* ledartexter. Fast LIX-värdet för *Svenska Dagbladets* ledare är lite högre än den motsvarande siffran för *Hufvudstadsbladets* ledare är skillnaderna små. Meningarna i de sverigesvenska texterna är dock betydligt längre. Som helhet verkar fras- och meningskonstruktionerna alltså vara komplexare i det sverigesvenska materialet än i det finlandssvenska materialet.

Man kan dock fundera på hur bra LIX-metoden anpassar sig för analys av läsbarheten i texter. Den är egentligen en ganska mekanisk matris som endast beräknar meningslängden och ordlängden, med andra ord de yttre delarna av en text. Eftersom den inte tar hänsyn till fraskomplexiteten har jag i denna undersökning analyserat nominalfraserna i mitt material också på ett kvalitativt sätt. Läsbarheten påverkas också av abstraktionsgraden hos orden och innehållet, och dessa faktorer bestäms i hög grad av ämnet i en tidningstext. Själva ledartextgenren påverkar också språket. Varje genre har sina egna normer vad gäller språket, och man ska helst följa dem när man skriver en text. Med min undersökning har jag försökt fylla i en lucka i tidigare undersökningar vad gäller fraskomplexiteten i tidningstexter. I framtida undersökningar kan jag utveckla vidare denna tanke.

Empiriskt material

- Ginman, Susanna, 2024: Absurt att bro ska förstöra Hummelviken. I: *Hufvudstadsbladet* 17.9.2024. <https://www.hbl.fi/2024-09-17/absurt-att-bro-ska-forstora-hummelviken/> (Hämtad 10.10.2024)
- Ginman, Susanna, 2024: Negativa attityder mot gravida ger lägre nativitet och skadar samhället. I: *Hufvudstadsbladet* 30.9.2024. <https://www.hbl.fi/2024-09-30/negativa-attityder-mot-gravida-ger-lagre-nativitet-och-skadar-samhallet/> (Hämtad 10.10.2024)
- Ginman, Susanna, 2024: Regeringens anpassning skapar skador – oklart om målet nås. I: *Hufvudstadsbladet* 4.9.2024. <https://www.hbl.fi/2024-09-04/regeringens-anpassning-skapar-skador-oklart-om-malet-nas/> (Hämtad 10.10.2024)
- Ginman, Susanna, 2024: SFP får svårt att försvara värderingar regeringen nu trampar på. I: *Hufvudstadsbladet* 25.9.2024. <https://www.hbl.fi/2024-09-25/sfp-far-svart-att-forsvara-varderingar-regeringen-nu-trampar-pa/> (Hämtad 10.10.2024)
- Lindroos, Ingemo, 2024: Rostig finska ska inte vara ett hinder för att flytta tillbaka. I: *Hufvudstadsbladet* 19.9.2024. <https://www.hbl.fi/artikel/rostig-finska-ska-inte-vara-ett-hinder-for-att-flytta-tillbaka/> (Hämtad 10.10.2024)
- Lindroos, Ingemo, 2024: Snygg kavaj räcker inte om man är hånfull i riksdagen. I: *Hufvudstadsbladet* 28.9.2024. <https://www.hbl.fi/2024-09-28/snygg-kavaj-racker-inte-om-man-ar-hanfull-i-riksdagen/> (Hämtad 10.10.2024)
- Lindroos, Ingemo, 2024: Svårt att föra utrikespolitik med Bibeln i handen. I: *Hufvudstadsbladet* 7.10.2024. <https://www.hbl.fi/2024-10-07/svart-att-fora-utrikespolitik-med-bibeln-i-handen/> (Hämtad 10.10.2024)
- Lindroos, Ingemo, 2024: Tavios konservatism är Finlands biståndspolitik. I: *Hufvudstadsbladet* 28.8.2024. <https://www.hbl.fi/2024-08-28/tavios-konservatism-urholkar-finlands-bistandspolitik/> (Hämtad 10.10.2024)
- Svensson, Mattias, 2024: Jomshof visar att hetslagen är obegriplig. I: *Svenska Dagbladet* 27.9.2024. <https://www.svd.se/a/ny4wbx/richard-jomshof-sd-visar-att-hetslagen-ar-obegriplig> (Hämtad 10.10.2024)
- Svensson, Mattias, 2024: Vill du bli mästrad i matbutiken? I: *Svenska Dagbladet* 4.10.2024. <https://www.svd.se/a/936W89/vill-du-bli-mastrad-i-matbutiken> (Hämtad 10.10.2024)
- Wennblad, Peter, 2024: Biståndet har blivit statens svart hål. I: *Svenska Dagbladet* 2.9.2024. <https://www.svd.se/a/bmkrRk/sidas-osanningar-visar-varfor-johan-forssell-behover-genomfora-en-revolution> (Hämtad 10.10.2024)

Wennblad, Peter, 2024: Den här gången måste träsket dräneras. I: *Svenska Dagbladet*

9.9.2024. <https://www.svd.se/a/vg61Bj/johan-forssell-maste-dranera-bistandstrasket>

(Hämtad 10.10.2024)

Wennblad, Peter, 2024: Därför är Israels krig också vårt. I: *Svenska Dagbladet* 19.9.2024.

<https://www.svd.se/a/5ELOG6/israels-krig-mot-hamas-och-hizbollah-ar-ocksa-vart>

(Hämtad 10.10.2024)

Litteratur

- Anhava, Jaakko, 1998: *Maailman kielet ja kielikunnat*. Första upplagan. Helsingfors: Gaudeamus.
- Arponen, Chanel, 2016: *Utvecklingen av tidningspråk det senaste århundradet – en analys av språket i VLT:s nyhetsartiklar 1915–2015*. Kandidatavhandling. Mälardalens högskola, akademien för utbildning, kultur och kommunikation.
- Bengtsson, Axel, 2012: *Hur svårt är det egentligen? – En studie av språkkomplexitet i Svenska Dagbladet och Expressen 1952, 1982 och 2012*. Kandidatavhandling. Södertörns högskola, institutionen för kommunikation, medier och IT.
- Berger, Mikael, 2016: *Hur läser mottagaren? Effekter av klarspråk i läsning*. Pro gradu-avhandling. Lunds universitet, centrum för språk och litteratur.
- Biber, Douglas, Gray, Bethany, Staples, Shelley & Egbert, Jesse, 2020: Investigating grammatical complexity in L2 English writing research: Linguistic description versus productive measurement. I: *Journal of English for Academic Purposes*, 46.
<https://doi.org/10.1016/j.jeap.2020.10086>
- Bijvoet, Ellen & Laureys, Godelieve, 1999: Svenska och nederländska som pluricentriska språk – en jämförelse. I: *Språkbruk* 4. S. 11–15.
- Björnsson, Carl-Hugo, 1968: *Läsbarhet*. Stockholm: Liber.
- Brändh, Zsolt, 2022: *Svenska som svenska: Läsbarhets- och processanalys av Svenska Dagbladets och Hufvudstadsbladets artiklar*. Pro gradu-avhandling. Tammerfors universitet, institutionen för nordiska språk.
- Buch, Camilla & Håkansson, Sanna, 2012: *Oberoendets tid: En kvalitativ studie av språk och argumentation på fyra svenska ledarsidor under september 2012*. Kandidatavhandling. Södertörns högskola, institutionen för samhällsvetenskaper.
- Bylin, Maria & Melander, Björn, 2023: *Språkrådet rekommenderar. Perspektiv, metoder och avvägningar i språkriktighetsfrågor*. Språkrådet. Institutet för språk och folkminnen.
- Dahl, Östen, 2019: Officiella och inofficiella minoritetsspråk. I: Wastenson, Leif, Arnberg, Ulla, Aspensberg, Pär, Cramér, Mathias & Elg, Margareta (red.): *Språken i Sverige*. Sveriges nationalatlas. Stockholm: Norstedts. S. 106–109.
- Gotborn, Angela, 2024: *Är eliminering av vänstertyngd alltid giltigt? En experimentell studie av hur spetsställda konditionala bisatser bidrar till att skapa sammanhang i myndigheters fråga-svars-texter*. Pro gradu-avhandling. Linnéuniversitet, institutionen för svenska språket.

- Grahn, Lars, 1971: Det moderna tidningsspråket. I: Molde, Bertil (red.), *Studier i dagens svenska: En antologi. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 44*. Stockholm: Läromedelsförlagen. S. 109–130.
- Gustafsson, Anna Maria, 2017: De finlandssvenska journalisterna och språkvården. I: Tandefelt, Marika (red.), *Språk i prosa och press. Svenskan i Finland – i dag och i går II:1*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr. 809. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 161–176.
- Hammarström, Ida, 2022: *Ledartexter är mer än nyheter – pedagogiska perspektiv i opinionsjournalistik*. Pro gradu-avhandling. Åbo Akademi, institutionen för pedagogik och välfärdsstudier.
- Hanell, Linnea, 2011: Det går hårt – Finlandssvenska drag ur ett sverigesvenskt perspektiv. Magma-studie 4. Utgivare: Finlands svenska tankesmedja Magma.
- Hufvudstadsbladet, 2024: Information om Hufvudstadsbladet. hbl.fi.
<https://www.hbl.fi/info/om-hufvudstadsbladet/> (Hämtad 29.10.2024)
- SAS = Hultman, Tor G. 2003. *Svenska Akademiens språklära*. Första upplagan. Stockholm: Norstedts.
- Hultman, Tor G. & Westman, Margareta, 1977: *Gymnasistsvenska*. Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen 167. Lund: LibeLäromedel.
- af Hällström-Reijonen, Charlotta, 2012: *Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag*. Doktorsavhandling. Helsingfors universitet, finska, finskugriska och nordiska institutionen.
- Institutet för språk och folkminnen, 2024: Mediespraksgruppen. <https://www.isof.se/svenska-spraket/samarbeten/mediespraksgruppen> (Hämtad 16.11.2024)
- Institutet för språk och folkminnen. Krångla inte till meningarna.
<https://www.isof.se/svenska-spraket/klarsprak/klarsprakshjalpen/skriv-klarsprak/skriv-meningar-med-flyt/fordjupning-skriv-meningar-med-flyt/krangla-inte-till-meningarna>
(Hämtad 11.10.2024)
- Jaakkola, Maarit. I samband med redaktionsrådet: Bohemlin, Ing-Marie, Oikarinen, Hannele & Rekola, Satu. Sverigefinsk kultur. <https://www.minoritet.se/sverigefinsk-kultur-1>
(Hämtad 2.10.2024)
- Josefsson, Gunlög & Lundin, Katarina, 2018: *Nycklar till grammatik*. Första upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Josephson, Olle, 2013: *Ju: ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk*. Fjärde upplagan. Lund: Studentlitteratur.

- Josephson, Olle, 2020: Grammatik, ord, texttyper: Svenska med fokus på form. *Skrifter från intensivsvenska Nr. 19*. Stockholms universitet, institutionen för svenska och flerspråkighet.
- Kauppinen, Anneli & Laurinen, Leena, 1984: *Tekstejä teksteistä: muisti- ja tekstilingvistiikan sovelluksia asiatekstien referoinnin problematiikkaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 412. Helsingfors: Finska litteratursällskapet.
- Kielitoimiston ohjepankki, 2024. Määriteketjut. <https://kielitoimistonohjepankki.fi/vk/ohjeita-saadoskieleen/maariteketjut/> (Hämtad 11.10.2024)
- Klart myndighetsspråk – ett handlingsprogram. 2014. Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior 2014:3. Undervisnings- och kulturministeriet. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75269/tr03.pdf> (Hämtad 16.10.2024)
- Lassus, Jannika, 2017: Svenskt myndighetsspråk i Finland. I: Tandefelt, Marika (red.), Språk i skola och samhälle. *Svenskan i Finland – i dag och i går II:2*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland Nr 810. S. 97–109.
- Le, Elisabeth, 2009: Editorials' genre and media roles: Le Monde's editorials from 1999 to 2001. I: *Journal of Pragmatics* 41(9). S. 127–148.
- Liljegren, Johan, 2023: *Komplexitetsdrag i andraspråkstexter: En korpusbaserad undersökning av syntaktisk komplexitet i andraspråkinlärares skriftliga svenska*. Pro gradu-avhandling. Stockholms universitet, institutionen för svenska och flerspråkighet. lix.se. 2024. <https://www.lix.se/index.php> (Hämtad 24.9.2024)
- Lundberg, Ingvar & Reichenberg, Monica, 2009: Vad är lättläst? Specialpedagogiska skolmyndigheten. Stockholm: Specialpedagogiska myndigheten. https://www.spsm.se/globalassets/produktionsstodswebben/vad-ar-lattlast_.pdf (Hämtad 10.10.2024)
- Mantila, Harri, 2005: Suomi kansalliskielenä. I: Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (red.), *Monikielinen Eurooppa: kielipolitiikkaa ja käytäntöä*. Helsingfors: Gaudeamus. S. 300–315.
- mediesprak.fi. 2024. Använd ett klart och enkelt språk. <https://www.mediesprak.fi/anvand-ett-klart-och-enkelt-sprak> (Hämtad 16.10.2024)
- Melin, Lars, 2007: *Vett och etikett i språket*. Första upplagan. Stockholm: Norstedt.
- Myndigheten för digital förvaltning. 2024. Vad menas med tillgänglighet? <https://www.digg.se/webbriktlinjer/tillganglighet/vad-menas-med-tillganglighet#h-Tillganglighetsomettvidarebegrepp> (Hämtad 11.10.2024)

- Nationalencyklopedin. 2024. Uppslagsordet *Svenska Dagbladet*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/svenska-dagbladet>
(Hämtad 29.10.2024)
- Nord, Andreas, 2011: Att göra någon annans text tydlig. Förutsättningar och språkideal vid språkbearbetning av myndighetstext. TeFa 48. Uppsala universitet, FUMS, institutionen för nordiska språk.
- Nord, Andreas, 2017: Klarspråksarbete och yrkeslivsskrivande – en forskningsöversikt. *Rapporter från Språkrådet* 7. Institutet för språk och folkminnen.
- Norrby, Catrin, Wide, Camilla, Nilsson, Jenny & Lindström, Jan, 2015: Address and Interpersonal Relationships in Finland–Swedish and Sweden–Swedish Service Encounters. I: Norrby, Catrin & Wide, Camilla (red.), *Address Action As Social Action: European Perspectives*. S. 75–96. London: Palgrave Macmillan.
- Partanen, Ilpo, 2006: *Jämförelse av webbtidningstexters kvantifierbara läsbarhet i Dagens Nyheter och Hufvudstadsbladet*. Pro gradu-avhandling. Jyväskylä universitet, institutionen för språk.
- Platzack, Christer, 1973: *Språket och läsbarheten: en studie i samspelet mellan läsare och text*. Doktorsavhandling. Lunds universitet, institutionen för språk. Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen 52. Lund: Gleerup.
- Puskala, Jaana, 2009: Var gömmer sig aktörerna i kommunala föredragningslistor? I: Nyström Höög, Catharina (red.), *Medborgare och myndigheter*. TeFa-rapport 4. Uppsala: Uppsala universitet. S. 43–51.
- Reuter, Mikael, 1997: Hur annorlunda är finlandssvenskan? I: Haapamäki, Saara (red.), *Svenskan i Finland 4, Föredrag vid fjärde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland, Åbo 25-26 april 1997*. Skrifter utgivna av svenska institutionen vid Åbo Akademi nr. 3. Åbo: Åbo Akademi. S. 169–179.
- Reuter, Mikael, 2014: *Så här ska det låta: om finlandssvenska och språkriktighet*. Första upplagan. Vasa: Scriptum.
- Rybing, Jonas & Smith, Christian, 2010: *CogFLUX: Grunden för ett automatiskt textförenklingssystem för svenska*. Kandidatavhandling. Linköpings universitet, institutionen för datavetenskap.
- Saari, Mirja, 2005: Ruotsin kieli Suomessa. I: Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (red.), *Monikielinen Eurooppa: kielipolitiikkaa ja käytäntöä*. Helsingfors: Gaudeamus. S. 316–337.

- saavutettavasti.fi, 2024. Tydligt språk. <https://www.saavutettavasti.fi/sv/tillganglighet-till-webbinnehall/tydligt-sprak/> (Hämtad 11.10.2024)
- selkeastimeille.fi, 2024. Mitä on kognitiivinen saavutettavuus? <https://www.selkeastimeille.fi/kognitiivinen-saavutettavuus/mita-on-kognitiivinen-saavutettavuus/> (Hämtad 11.10.2024)
- Skärlund, Sanna, 2018: Den intima ledaren? Om ledarartiklar, informalisering och språklig förändring. I: *Språk och stil: Tidskrift för svensk språkforskning NF 28*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk. S. 78–111.
- Språkrådet, 2008: *Svenska skrivregler*. Karlsson, Ola (red.). Tredje upplagan. Stockholm: Liber.
- Statsrådet, 2024. Määrärahan jako OKM/2024/63. Vähemmistökielisen sanomalehdistön tuki vuonna 2024. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=2213> (Hämtad 18.11.2024)
- Svensk ordbok*, 2009. Utgiven av Svenska Akademien. Första upplagan. Stockholm: Norstedts.
- Svenska språknämnden, 2005: *Språkriktighetsboken*. Första upplagan. Stockholm: Norstedts Akademiska.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Första upplagan. Stockholm: Svenska Akademien.
- Tolvanen, Eveliina, 2014: Komplexa nominalfraser i finlandssvenska myndighetstexter. I: *Folkmålsstudier 52*. S. 107–135.
- Tolvanen, Eveliina, 2016: Någon särskild ansökan behöver inte göras – opersonliga konstruktioner i myndighetstexter på svenska och finska i Finland och Sverige. I: *Folkmålsstudier 54*. S. 115–141.
- Vincze, László, 2017: Svenskspråkiga medier och finlandssvenska medievanor. I: Tandefelt, Marika (red.), *Språk i prosa och press. Svenska i Finland – i dag och i går II: 1*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr. 809. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 103–125.
- Wengelin, Åsa, 2015: Mot en evidensbaserad språkvård? En kritisk granskning av några svenska klarspråksråd i ljuset av forskning om läsbarhet och språkbearbetning. I: *Sakprosa 7(2)*. <https://doi.org/10.5617/sakprosa.983> (Hämtad 6.11.2024)
- Westman, Margareta, 1974: *Bruksprosa: en funktionell stilanalys med kvantitativ metod*. Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen 156. Lund: Liber.

Westman, Margareta, 1977: *Att skriva bättre offentlig svenska: ett studiematerial*. Stockholm:
Liber.

Lyhennelmä

Tutkimuksen taustaa

Tekstien luettavuutta on tutkittu monissa tutkimuksissa. Alan merkittävin ruotsinkielinen teos on Carl-Hugo Björnssonin *Läsbarhet* (1968), jossa Björnsson määrittelee luettavuuden kielellisten tekijöiden summaksi, jotka vaikuttavat siihen, kuinka helposti lukijat hahmottavat ja millaiseksi he kokevat tekstin ja sen sisällön. Toisin sanoen lukija voi kokea tekstin joko helppolukuiseksi tai vaikealukuiseksi. Björnssonin mukaan luettavuuteen vaikuttavat eniten sanojen ja virkkeiden pituus. (Björnsson 1968: 13.)

Sanomalehtien luettavuutta on tutkinut myös esimerkiksi Brändh (2022). Brändhin mukaan sekä *Hufvudstadsbladetin* että *Svenska Dagbladetin* pääkirjoitusten LIX-arvot ovat tyypillisiä sanomalehtiteksteille, arvojen 40 ja 50 välissä. Hänen tuloksensa ovat kuitenkin hiukan ristiriitaisia: vaikka *Hufvudstadsbladetin* pääkirjoitusten LIX-arvo on korkeampi kuin *Svenska Dagbladetissa*, *Hufvudstadsbladetin* pääkirjoitusten virkkeet ovat lyhyempiä kuin *Svenska Dagbladetissa*. (Brändh 2022: 41.) Tämän vuoksi on selvää, että luettavuus ei riipu pelkästään kvantitatiivisista tekijöistä vaan esimerkiksi myös lausekerakenteista ja sanojen abstraktiotasosta. Lehtien luettavuutta haittaavat myös virkkeiden keskellä sijaitsevat pitkät sivulauseen muotoiset lisäykset. (Grahm 1971: 110.)

Ruotsinkielisten lausekerakenteiden luettavuudesta on olemassa vähän tutkimusta mutta runsaasti ohjeita. Kielitoimiston ohjepankin (2024) mukaan teksteissä tulisi välttää liian monen määritteen käyttämistä yhden substantiivilausekkeen sisällä, koska tämä voi aiheuttaa epäselvyyksiä lausekkeen eri osien, esimerkiksi som-lauseen ja sen pääsanon, välillä. Ruotsalainen Institutet för språk och folkminnen (2024) suosittelee, että teksteissä ei tule käyttää virkkeen keskellä olevia irrallisia ja pitkiä lisäyksiä ja sivulauseita. Virkkeiden tulee olla suhteellisen lyhyitä, eivätkä ne saa sisältää liikaa informaatiota. Vaikka sanojen ja virkkeiden tulisi olla lyhyitä, tätä tärkeämpää on kuitenkin pitkien ja lyhyiden virkkeiden vaihtelevuus tekstissä (Hultman & Westman 1977: 8).

Suomenruotsalaisia tekstejä pidetään usein vähemmän luettavina ja kapulakielisempinä kuin ruotsinruotsalaisia tekstejä. Suomenruotsalaiset tekstit sisältävät myös tutkimusten mukaan monimutkaisempia lause- ja lausekerakenteita, jotka liittyvät suomalaisille teksteille tyypilliseen tapaan ottaa etäisyyttä lukijasta (Hanell 2011: 64). Ruotsinruotsalaisia tekstejä

pidetään helpommin luettavina ja vähemmän monimutkaisina, mikä voi johtua siitä, että kielenhuoltoon on panostettu Ruotsissa Suomea aikaisemmin (Nord 2017: 7). Toisaalta Tolvanen (2016: 136) on tutkinut viranomaistekstejä, ja hänen mukaansa ruotsinruotsalaiset tekstit sisältävät itse asiassa monimutkaisempia lausekerakenteita kuin suomenruotsalaiset tekstit.

Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoite on selvittää, miten genetiivimääritteet ja som-lauseet vaikuttavat *Svenska Dagbladetin* ja *Hufvudstadsbladetin* pääkirjoitusten luettavuuteen. Olen myös tutkinut, kuinka substantiivilausekkeiden määritteet vaikuttavat virkkeiden pituuteen ja tätä kautta myös LIX-arvoon. Tämän lisäksi olen selvittänyt, onko näiden määritteiden käytössä ja substantiivilausekkeiden rakenteissa jonkinlaista eroa suomenruotsalaisen ja ruotsinruotsalaisen lehden välillä. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- (1) Kuinka monta genetiivimääritettä ja som-lauseita *Hufvudstadsbladetin* ja *Svenska Dagbladetin* pääkirjoitusten substantiivilausekkeissa esiintyy?
- (2) Käytetäänkö genetiivimääritteitä ja som-lauseita eri tavalla *Hufvudstadsbladetin* ja *Svenska Dagbladetin* pääkirjoituksissa?
- (3) Miten genetiivimääritteet ja som-lauseet vaikuttavat *Hufvudstadsbladetin* ja *Svenska Dagbladetin* pääkirjoitusten luettavuuteen?

En siis tutki yhtä tarkkaan kaikkia määritteitä, vaan keskityn genetiivimääritteisiin ja som-lauseisiin, joista jälkimmäiset ovat tarkemmin sanoen lausemääritteitä. Tutkin näitä määritteitä, koska genetiivimääritteiden runsas käyttö on tunnettu ja paljon tutkittu finlandismi eli piirre, jota esiintyy useammin suomenruotsalaisissa teksteissä ja ruotsinruotsalaisesta tyylistä poikkeavalla tavalla. Som-lauseet taas sisältävät usein paljon tietoa ja voivat siksi vaikuttaa virkkeiden pituuteen. Tutkin näiden määritteiden lukumäärää ja käyttöä sekä näissä esiintyviä eroja suomenruotsalaisen ja ruotsinruotsalaisen sanomalehden välillä. Näiden kysymysten lisäksi olen tutkinut virkerakenteiden luettavuutta siitä näkökulmasta, onko suurin osa informaatiosta verbin vasemmalla vai oikealla puolella.

Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Aineistoni koostuu kahdeksasta *Hufvudstadsbladetin* pääkirjoituksesta ja viidestä *Svenska Dagbladetin* pääkirjoituksesta. Olen kummastakin sanomalehdestä ottanut tekstejä kahdelta eri kirjoittajalta mahdollisimman kattavan aineiston saamiseksi. Olen ottanut enemmän pääkirjoituksia *Hufvudstadsbladetista*, koska *Svenska Dagbladetin* pääkirjoitukset ovat kaksi kertaa pidempiä kuin *Hufvudstadsbladetin* pääkirjoitukset.

Tutkimusmenetelmäni on pääosin kvalitatiivinen. Olen poiminut kaikki genetiivimääritteen tai som-lauseen sisältävät substantiivilausekkeet pääkirjoituksista ja analysoinut niitä tarkemmin sen kannalta, miten monimutkaisissa substantiivilausekkeissa nämä määritteet esiintyvät. Olen myös tutkinut näitä substantiivilausekkeita siitä näkökulmasta, esiintyvätkö ne virkkeissä, joissa on enemmän lauseenjäseniä verbin vasemmalla vai oikealla puolella.

Tutkimukseni on osittain myös kvantitatiivinen, koska olen vertaillut *Hufvudstadsbladetin* ja *Svenska Dagbladetin* pääkirjoitusten sisältämien genetiivimääritteiden ja som-lauseiden määrää. Olen myös käyttänyt LIX-metodia laskiessani näiden pääkirjoitusten virkkeiden pituuksia. LIX-arvoja varten olen poiminut joka kymmenennen virkkeen erikseen sekä *Hufvudstadsbladetin* että *Svenska Dagbladetin* pääkirjoituksista ja saanut näin kaksi eri aineistoa, suomenruotsalaisen sekä ruotsinruotsalaisen. LIX-matriisi on laskenut kummallekin aineistolle yleistä luettavuutta kuvaavan numeron, pitkien sanojen osuuden ja keskimääräisen virkepituuden.

Tulokset ja pohdinta

Hufvudstadsbladetin pääkirjoituksissa esiintyy 56 genetiivimääritettä ja 53 som-lausetta, kun taas *Svenska Dagbladetin* pääkirjoituksissa esiintyy 64 genetiivimääritettä ja 60 som-lausetta. Genetiivimääritteitä ja som-lauseita esiintyy siis jonkin verran enemmän *Svenska Dagbladetin* kuin *Hufvudstadsbladetin* pääkirjoituksissa, mutta ero on hyvin pieni. Määrät vaihtelevat kuitenkin suuresti pääkirjoitusten kesken.

Tutkimukseni mukaan pitkät som-lauseet vaikeuttavat ruotsinkielisten pääkirjoitusten luettavuutta. Varsinkin *Svenska Dagbladetin* pääkirjoitukset sisältävät virkkeiden alkuun sijoitettuja pitkiä som-lauseita, jotka tekevät virkkeistä vaikealukuisia ja raskaita. Suomenruotsalaisten pääkirjoitusten kieli on yleisesti ottaen helppolukuisempaa ja substantiivilausekkeet sisältävät vähemmän hierarkkisia substantiivilausekkeita. On toisaalta yllättävää, että genetiivimääritteiden määrä *Hufvudstadsbladetin* pääkirjoituksissa on niin pieni. Tähän on kuitenkin selvästi vaikuttanut se, että suomenruotsalaiset kielenhuoltajat ovat

jo vuosikymmenien ajan kehottaneet välttämään monimutkaisten genetiivirakenteiden ja objektiivigenetiivin käyttöä suomenruotsalaisissa teksteissä. Genetiiviketjuja ja objektiivigenetiivejä ei esiinny lainkaan aineistossani, eivätkä genetiivimääritteet vaikeuta pääkirjoitusten luettavuutta samalla tavalla kuin som-lauseet. Tämä vahvistaa osaltaan Tolvasen (2016: 136) tutkimuksen tuloksia, joiden mukaan ruotsinruotsalaiset tekstit sisältävät itse asiassa monimutkaisempia ja vaikealukuisempia lausekerakenteita kuin suomenruotsalaiset tekstit.

Vaikka vaikealukuisten ja rakenteeltaan monimutkaisten lausekerakenteiden vähäinen määrä *Hufvudstadsbladetissa* voi tuntua yllättävältä, tämä voi johtua myös siitä, että kyseinen lehti on Suomen suurin suomenruotsalainen sanomalehti. Toinen selitys on suomenruotsin asema ruotsinkielisen kielialueen periferiassa: suomenruotsalaiset kirjoittajat saattavat olla varovaisia kielensä suhteen, jotta sitä ei leimattaisi liian huolimattomaksi tai virheelliseksi. Ruotsinruotsalaisilla kirjoittajilla ei tunnu olevan samaa vähemmistöstressiä kielensä suhteen.

Suurin osa virkkeistä on oikeapainotteisia eli sellaisia, joissa suurin osa lauseenjäsenistä sijaitsee verbin oikealla puolella. Tämä seikka ei siis vaikeuta virkkeiden ja tekstien luettavuutta. Pääkirjoitusten luettavuutta hankaloittavat pikemminkin pitkät ja abstraktit sanat, joita esiintyy usein pääkirjoituksissa. Luettavuutta hankaloittavat myös parenteettiset lisäykset, jotka määrittelevät substantiivilausekkeiden osia tarkemmin. Nämä lisäykset ilmaisevat usein ylimääräistä tietoa, ja siksi ne on usein erotettu pilkuilla tai ajatusviivoilla ympäröivästä virkkeestä. Näiden lisäysten sisältämä tieto olisikin usein parempi ilmaista erillisissä virkkeissä. Tämä ei kuitenkaan usein ole mahdollista, koska pääkirjoituksilla on usein hyvin rajallinen tila lehdissä. Tämän merkkimäärän rajoituksen vuoksi pääkirjoitusten virkkeet sisältävät usein mahdollisimman paljon tietoa. Tämä ei kuitenkaan palvele lukijoita, joiden tulisi pystyä helposti ja nopeasti ymmärtämään pääkirjoitusten sisältämä tieto.

Vaikka vaikealukuisten rakenteiden määrä on esimerkiksi Arposen (2016: 2) tutkimuksen mukaan vähentynyt tuntuvasti sanomalehtiteksteissä viime vuosisadan aikana, varsinkin pääkirjoituksia leimaa informaatiotiheys. Pääkirjoituksissa pyritään rajoitetussa tilassa käsittelemään tiettyä ajankohtaista yhteiskunnallista aihetta, ja kirjoittaja ottaa usein siihen kantaa. Tämän vuoksi ruotsinkieliset pääkirjoitukset sisältävät esimerkiksi pitkiä som-lauseita. Pääkirjoitukset kirjoitetaan usein myös kovassa kiireessä, ja näissä teksteissä siteerataan raportteja ja tutkimuksia, jotka yhä useammin on kirjoitettu englanniksi. Toisaalta pääkirjoitusten kieltä hiotaan pitkään ja niitä kirjoittavat kaikista kokeneimmat journalistit.

Pääkirjoituksia, ja sanomalehtitekstejä ylipäättään, tuntuukin vaivaavan kahden vastakkaisen ihanteen – luettavuuden ja napakkuuden – ristiriita. Kaikkien lehtitekstien tulisi kuitenkin olla mahdollisimman lukijaystävällisiä ja kielellisesti korrekkeja, koska ne sisältävät yhteiskunnallista tietoa ja vaikuttavat myös lukijoiden kielenkäyttöön.

LIX-arvot ovat sanomalehtiteksteille tyypillisiä. Vaikka *Svenska Dagbladetin* pääkirjoitusten LIX-arvo on korkeampi ja keskimääräinen virkepituus pitempi kuin *Hufvudstadsbladetin* pääkirjoituksissa, lehtien väliset erot ovat suhteellisen pieniä. Ruotsinruotsalaisen materiaalin lauseke- ja lauserakenteet vaikuttavat kuitenkin olevan monimutkaisempia kuin suomenruotsalaisessa materiaalissa. Toisaalta LIX-arvot eivät kerro mitään lehtitekstien sisällöstä tai semantiikasta. LIX arvioi vain tekstien ulkoisia ominaisuuksia, minkä vuoksi sen antamia arvoja tulee käyttää pikemminkin tarkemman analyysin apuvälineenä. Tekstejä ja niiden kieltä tulee siksi tutkia tarkemmin kvalitatiivisesti siitä näkökulmasta, mitkä rakenteet vaikuttavat luettavuuteen eniten.